Kıbrıs Tarihi

2. Kitap

KKTC
MİLLİ EĞİTİM VE KÜLTÜR BAKANLIĞI

Kıbrıs Tarihi

ORTAOKULLAR İÇİN TARİH KİTABI

(Temel Eğitim 2. Kademe)

Eylül 2004

Bu kitap; Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı, Talim ve Terbiye Dairesi tarafından ortaokullarda (Temel Eğitim İkinci Kademe) ders kitabı olarak denenip geliştirilmesi uygun bulunmuştur.

KKTC
MİLLİ EĞİTİM VE KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINIDIR

Her hakkı saklıdır ve KKTC Milli Eğitim Bakanlığı'na aittir. Kitabın metin, soru, şekil ve resimleri kısmen de olsa hiçbir surette alınıp yayımlanamaz.

Kıbrıs Tarihi

KİTAP YAZIM KOMİSYONU

Başkan
Dr. Hasan Alicik

Üyeler
Yrd. Doç. Dr. Ali Eftal Özkul
Uzm. Meltem Onurkan Samani
Yrd. Doç. Dr. Müge Şevketoğlu
Yrd. Doç. Dr. Gül Barkay
Güven Uludağ
Ahmet Billuroğlu
Mete Oğuz
Aysun Tuzcu
Uzm. Sevinç Baki
Yurdagül Akcansoy

Türkçe Dil Bilgisi Yönünden İnceleyen

Gülsün Çek
Tuncel Sabancı

Fotoğraflar

Ertan Aligüllü

Resimleyen

Mehmet İlkerli

Grafik Tasarım

Erdinç ilkerli

Baskı

.....

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak,
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl...
Hakkıdır, Hakk'a tapan, milletimin istiklâl!

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var!
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
"Medeniyet!" dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş! Yurduma alçakları uğratma, sakın.
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın...
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri "toprak!" diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da, bu cennet vatanı.

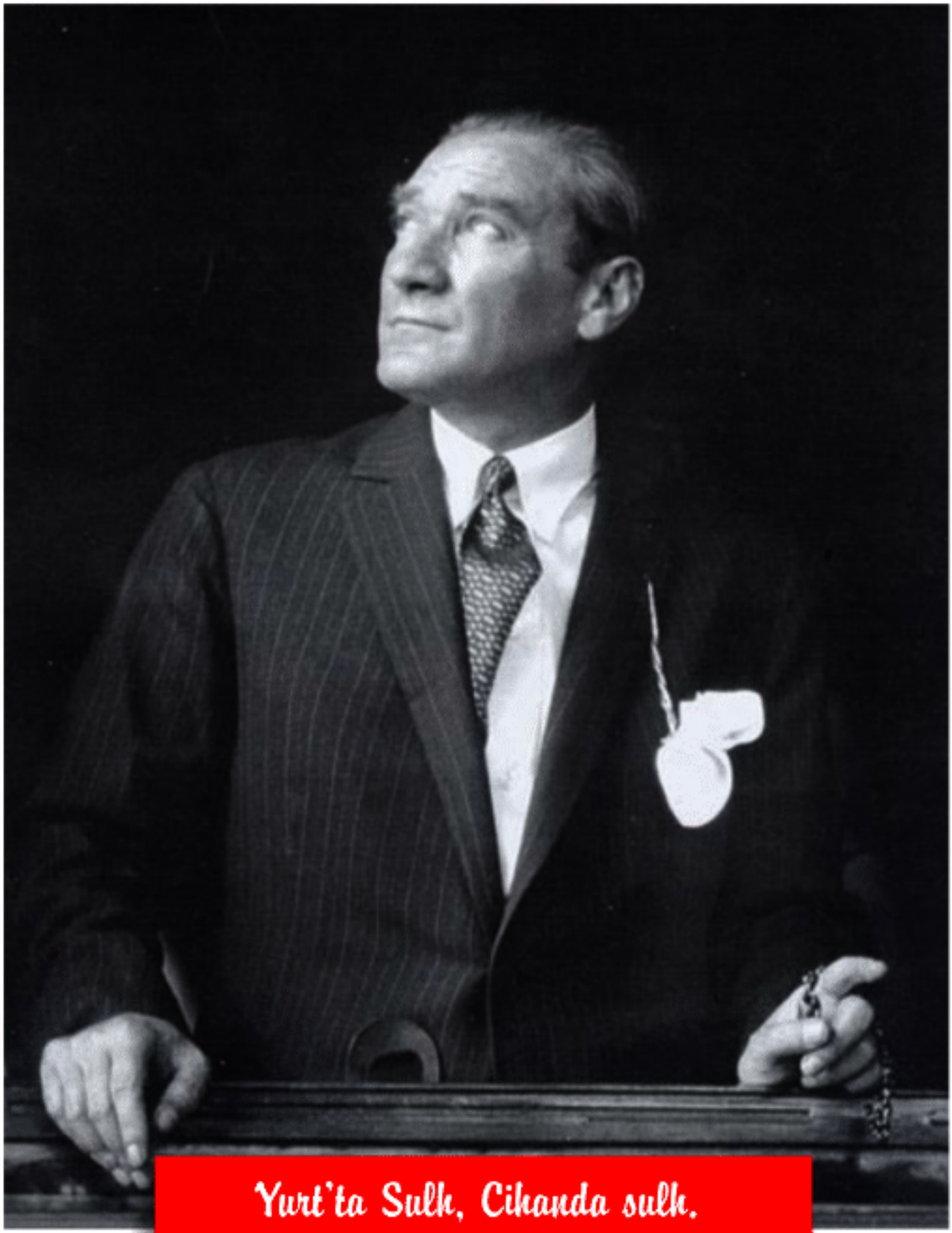
Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Canı, cananı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden, İlahi, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne namahrem eli.
Bu ezanlar -ki şahâdetleri dinin temeli
Ebedi yurdumun Üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerihamdan, İlahi, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır rûh-ı mücerred gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarının hepsi helâl.
Ebediyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl:
Hakkıdır, hür yaşamış, bayrağımın hürriyet;
Hakkıdır, Hakk'a tapan, milletimin istiklal!

Mehmet Âkif ERSOY

Yurt'ta Sulh, Cihanda sulh.

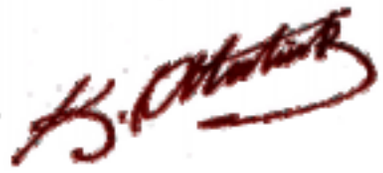
K. Atatürk

ATATÜRK'ÜN GENÇLİĞE SÖYLEVİ

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin, en kıymetli hazinendir. İstikbâlde dahi, seni bu hazineden, mahrum etmek isteyecek, dahili ve harici, bedbahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok nâmüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın, bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elim ve daha vahim olmak üzere, memleketin dahilinde, iktidara sahip olanlar gaflet ve delâlet ve hatta hıyanet içinde bulunabilirler. Hatta bu iktidar sahipleri şahsi menfaatlerini, müstevlilerin siyasi emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bitap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi, vazifen; Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır! Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda, mevcuttur!

YENİ TARİH PROGRAMI VE KİTAPLAR HAKKINDA

Kıbrıs'ta, yüzyıllardır akıp giden zamanda Kıbrıs Türk toplumu kendi tarihini yaratmıştır. Öyle ise kendi yarattığımız tarihi, kendimiz yazmalı ve yeni nesillere öğretmeliyiz.

Öte yandan, 21. yüzyılda, bilgi temelinde oluşan yeni bir dünya düzeni ve toplumsal yapılarla karşı karşıyayız. Yeni dünya düzeninde, Kıbrıs Türk toplumu ancak kendi toplumsal, siyasal, kültürel... tarih bilinci ile yetiştireceği gençlerle varolabilecektir. Bu bilinç aynı zamanda dünya tarihindeki yerimizi de belirleyecektir. Kendi kültürel kimliğinin farkında olan, düşünen, sorgulayan, sorumlu ve toplumsal yaşama faal olarak katılan vatandaşlar yetiştirmek amacıyla tarih ders programları ve kitapları yeniden düzenlenmiştir. Milli eğitimin genel amaçları çerçevesinde yeni program ve kitapların amaçlarını şöyle sıralayabiliriz:

1. Kıbrıs' ın Dünya tarihindeki yerini, uygarlığın gelişmesindeki payını ve önemini öğretip kavratmak,
2. Ulusal, kültürel ve çağcıl kimlikleri biliçli kılmak,
3. Yurt, ulus, insan ve toplum sevgisini kazandırmak,
4. Düşünen, sorgulayan, sorumlu ve faal vatandaşlar yetiştirilmesini sağlamak,
5. Hoşgörü ve kimlik anlayışı temelinde, her türlü farklılığa saygının geliştirilmesini sağlamak,
6. Uluslararası barış, insan hakları ve demokrasi gibi temel değerlerin kavratılmasını sağlamak,
7. Yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzlemler arasındaki kesintisiz tarihsel ilişkiyi kavratmak,
8. Kıbrıs tarihini Dünya tarihi perspetifinde algılanmasını sağlamak,
9. Toplum ve kültürlerarası etkileşim açısından tarih mirasının incelenmesi ve araştırma merakının geliştirilmesini sağlamak,
10. Farklı olgu, kanaat ve bakış açılarını dikkate alarak incelenmesini sağlamak,
11. Tarihsel olguları aktarırken eleştirel ve analatik öğrenmeyi teşvik etmek,
12. Kişilerin akıl, öngörü, cesaret ve fedakarlıkla tarihi olaylarına yön vermesi ve tarihin akışını nasıl etkilediklerini göstermek,
13. Barışçı, ancak bireysel ve toplumsal haklarını korumasını bilen yurtaşlar olarak yetiştirilmesini sağlamak.

Belirtilen bu amaçlar çerçevesinde, öğrenci merkezli bir anlayışla ortaya konulan program ve kitabın başarıya ulaşmasında idarecilere, öğretmenlere önemli görevler düşmektedir. Derslerin işlenmesinde soru-cevap, tartışma, araştırma, psikodrama, buluş, ironi, gösteri, gezi, gözlem ve inceleme... yöntemlerine sıklıkla yer verilmesi gerekmektedir. Tarihi olayların günlük yaşamla ilişkilendirilmesi öğrenilenleri daha anlamlı hale getirecektir. Kitapların yazımında Türk Dil Kurumu'nun "İmla Klavuzu" na uygun olarak yazılmıştır.

Bu ders kitapları ve programlar içeriklerin belirlenmesi yönünde ortaya konulan ilk denemedir. Gelecek eleştiriler ve yazarların çalışmalarıyla daha da geliştirilecektir. Eğitim-öğretim ortamlarının dinamikliği de bunu gerektirmektedir.

KOMİSYON

Içindekiler:

1. ÜNİTE KIBRIS'TA OSMANLI İMPARATORLUĞU 1

1.1 Neden Geldiler 1
1.2 Gelişleri 3
1.3 Adanın Şenlendirilmesi 11

2. ÜNİTE OSMANLI KIBRISI'NDA İDARÎ VE TOPLUMSAL HAYAT 14

2.1 İdarî Düzen 14
2.1.1 Yargı 17
2.1.2 Askeri Örgütler 18
2.1.3 Toprak ve Vergi Düzenlemeleri 19
2.1.4 Vakıflar 21
2.2 Kıbrıs Adasındaki Hristiyanların Temsilcileri 24
2.3 Osmanlı Devletine Karşı Kıbrıs Adasında Oluşan Tepkiler 28
2.4 Toplumsal Hayat 29

3. ÜNİTE KIBRIS ADASI BÜYÜK BRİTANYA İMPARATORLUĞUNA DAHİL OLUYOR 37

3.1 Büyük Britanya İmparatorluğunun Dünyadaki Yeri 39
3.2 İngiltere Kıbrıs'ı Osmanlı'dan İstiyor 42
3.3 Berlin'e Giden Yol 43
3.4 Akdeniz'de Savaş mı? Diplomasi mi? 45
3.5 Osmanlılar İngilizlerle Kıbrıs Konusunda Anlaşıyorlar 46
3.5.1 Osmanlıları Talep Ettiği Ek Antlaşma 47

4. ÜNİTE ADA HALKI YENİ YÖNETİCİLERİ NASIL KARŞILIYOR? 49

4.1 Milliyetçilik Akımı ve Enosis 50
4.2 İngiltere Adada Bir Sömürge Yönetimi Kuruyor 52
4.3 Toplumsal Yaşam 54
4.3.1 Nüfus 58
4.3.2 Vergiler 59
4.3.3 Eğitim 60
4.3.4 Toplum Müzik İle Kimliğini Arıyor 61
4.3.5 İngiliz Döneminde Kıbrıs Türk Ailesi 62
4.4 İngilizler Adamız İçin Neler Yaptı? 64

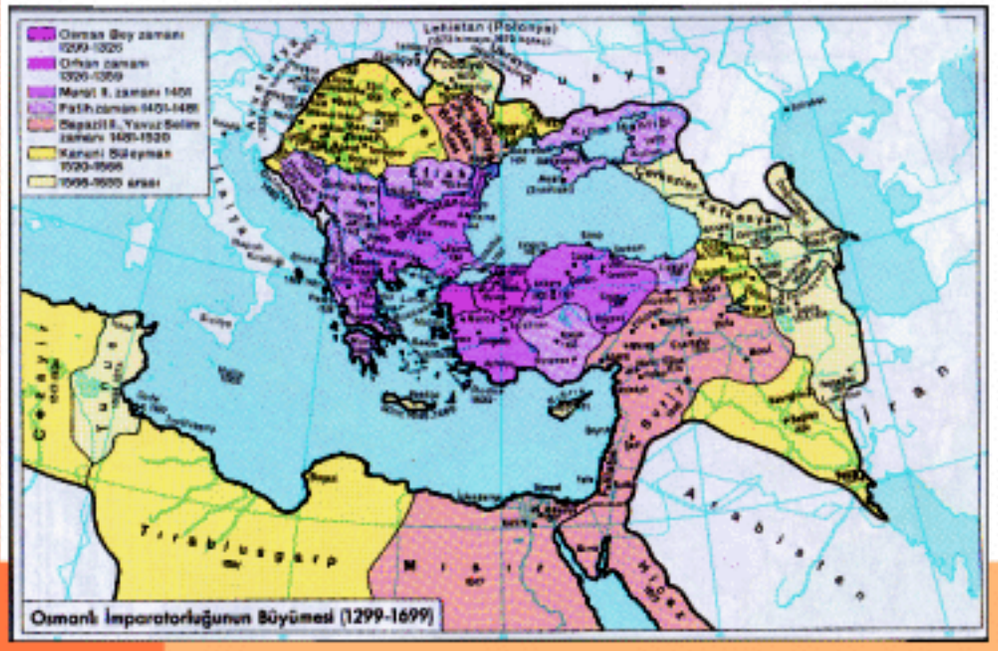
5.ÜNİTE BÜYÜK SAVAŞ VE KIBRIS 66

5.1 Büyük Savaşın Sonu ve Lozan 68
5.1.1 Lozan'da Kıbrıs Konuşuldu mu? 69
5.2 Kıbrıslı Türklerde Liderlik ve Örgütlenme 70
5.3 1931 İsyanı 73
5.3.1 1931 İsyanının Sonuçları 74

1. ÜNİTE
KIBRIS'TA OSMANLI İMPARATORLUĞU

1.1 Neden geldiler?

Osmanlı Devleti, Doğu Akdeniz'e egemen olmak için Kıbrıs'a hâkim olması gerektiğini biliyordu. Kıbrıs, Osmanlı Devletine karşı ilk kez 1472 yılında Venedik, Rodos Şövalyeleri ve Akkoyunlu Devleti tarafından oluşturulan birliğe katılmıştır. 1486'da ise Osmanlı Devleti Memlük Sultanlığına saldırı hazırlıkları yaparken, Kıbrıs kralından Memlüklülere karşı yapılacak seferde Osmanlı donanması için üs talep etmiştir. Bu isteğin geri çevrilmesi üzerine, sefere katılan donanma Kıbrıs kıyılarına sınırlı saldırılarda bulunur.

Osmanlı İmparatorluğunun Büyümesi (1299-1699)

Osmanlı Devleti için Kıbrıs'ın önemi işte bu zamanda ortaya çıkmıştır. 1517'de Mısır ve 1522'de Rodos'un alınması ile Akdeniz'de kurulmaya başlayan Türk egemenliğinin siyasi ve askeri yönden tamamlanması için, Osmanlıların Kıbrıs ve Girit adalarını da alması gerekmektedir. Adanın idaresini Lusignan krallarından hileyle alan, Osmanlı Devletinin Akdeniz'deki faaliyetlerini dikkatli bir şekilde izleyen Venedikliler, sıranın kendilerine geleceğini bildiklerinden, Kıbrıs'taki kaleleri güçlendirdiler.

II. Selim

Osmanlıyı Fethe Zorlayan Etkenler

1.

Siyaset adamı

Osmanlı Devleti, özellikle Anadolu, Suriye ve Mısır bölgelerine egemen olduğunda, bu ülkelerde stratejik ve merkezi bir üs konumunda olan Kıbrıs, sözde dost olan Venedik'in idaresinde bulunmaktadır. Kıbrıs adası, bu yıllarda, Doğu Akdeniz'de Hristiyanların kalesi durumunda kalan tek yerleşim yeridir. Kıbrıs, Venedik Cumhuriyetinin elinde olursa, Osmanlı Devletinin güç bir duruma düştüğü anda düşmanları tarafından kullanılabilirdi. Nitekim Osmanlılar, 1471'de Karamanoğullarıyla mücadele ettiği sırada, Kıbrıs kralı Karamanoğlu Beyliğine yardım için kuvvet göndermiştir.

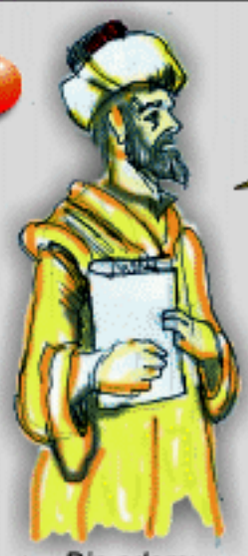
2.

Ticaret adamı

Avrupa ile Asya'yı birbirine bağlayan ticaret yolu Kıbrıs adasından veya yakınlarından geçmektedir. Zengin ticaret kafilelerini vurmak isteyen korsanlar da bu nedenle Kıbrıs, Malta, Girit, Rodos gibi adalarda üslenmişlerdir. Bu korsanların faaliyetleri dolayısıyla, Akdeniz'deki ticaret gerilemekte ve bundan Osmanlı Devleti de zarar görmektedir. Sultan II. Selim'in şehzadeliği yıllarında Mısır'dan kendisine gönderilen hediyeleri taşıyan gemiler bile korsanlar tarafından yağmalanmıştır.

3.

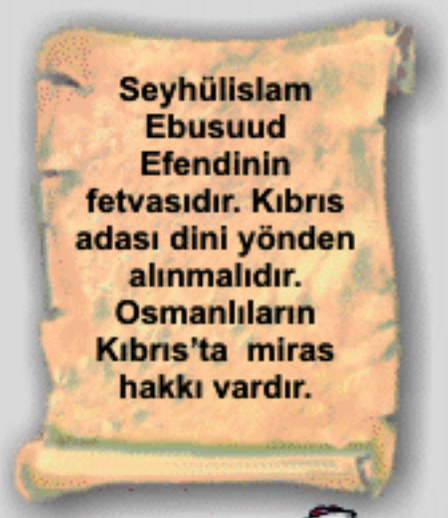
Din adamı

İslâm Devletinin ilk zamanlarında Müslümanlar adaya yirmi dört sefer yapmışlardır. Bu akınlar sırasında birçok şehit verilmiş olup bunlardan bir tanesi de Hz. Muhammed'in süt annesinin kardeşidir. Mısır Memlüklüleri Kıbrıs'tan kendilerine verilen yıllık haracı Mekke ve Medine halkına bağışlamışlardı. Osmanlı Devleti, Memlüklüleri tarih sahnesinden silince, bu görev ona kalmıştır. Anadolu ve Rumeli'den hac görevlerini yerine getirmek için kutsal topraklara giden hacıların gemileri zaman zaman korsanların saldırısına uğramaktadır. Bunlara ek olarak tam bir dini baskı altında yaşayan adanın yerli halkı olan Ortodokslar Osmanlı sultanı II. Selim'e, kendilerini Venedik'in zulmünden kurtarması için bir çok defa dilekçe yazmışlardır.

1.2 Gelişleri

Seyhülislam Efendi

Osmanlı elçisi

Venedikli

Osmanlılar Venedik'e, ellerinde bulunan Kıbrıs'ı kendilerine teslim etmesi için elçi göndermişlerdir. Bu istek Venedik tarafından kabul edilmeyince, Kıbrıs seferi için gerekli hazırlıklar yapılmaya başlanmıştır.

Sokollu Mehmet Paşa
(Sadrazam)

Kıbrıs adasının alınmasının sakıncaları var. Kıbrıs'tan önce sefer yapmamız gereken başka yerler bulunmaktadır.

Sokollu'nun yerine geçebilmek için padişahı Kıbrıs seferine ikna etmeliyim.

Lala Mustafa Paşa
(Vezir)

Sokollu Mehmet Paşa ile Lala Mustafa Paşa arasındaki rekabeti tartışalım.

Resimdeki Kıbrıs'ın etrafındaki gemilere bakarak adanın Akdeniz'deki ticari boyutunu tartışalım.

Devlete faydadan çok zarar getirebileceğinden dolayı, Kıbrıs seferine, başlangıçta taraftar olmayan dönemin ünlü sadrazamı Sokollu Mehmet Paşa, sefer kararı alınınca, adanın fethi için gerekli tedbirleri almaya başlayacaktır. İlk önce, Osmanlı ülkesinden Kıbrıs'a herhangi bir ürün satılması yasaklanarak, Kıbrıs adası ticari bir ablukaya alınmıştır. Çünkü tarih boyunca Kıbrıs, birçok ihtiyacını Anadolu'dan veya adaya yakın diğer bölgelerden sağlamıştır.

Osmanlı Devletinin yaptığı savaş hazırlıklarına karşın, Venedik Cumhuriyeti, Osmanlı Devletine karşı büyük bir haçlı donanması oluşturmak için Papalık ve İspanya'nın yardımlarını sağlamaya çalışmıştır. Diğer taraftan Venedik, Kıbrıs'taki kaleleri güçlendirip adanın yerli halkına eski haklarını tanıyacağı sözünü vererek zaman kazanmak için uğraşmıştır.

II. Selim

Lala Mustafa Paşa, Kıbrıs'ın fethi sırasında sen Osmanlı ordusu serdarısın.

Piyale Paşa, sen donanma komutanısın.

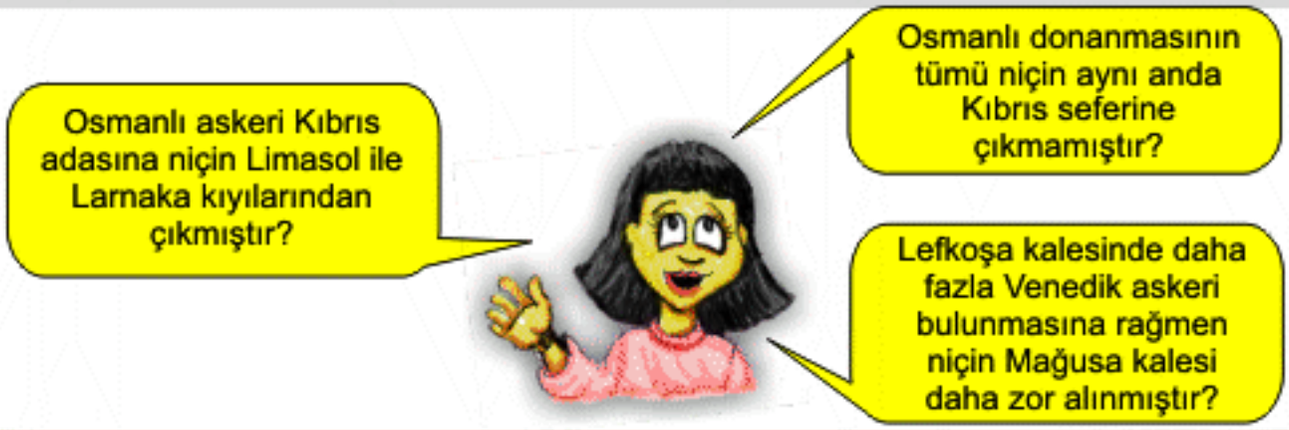

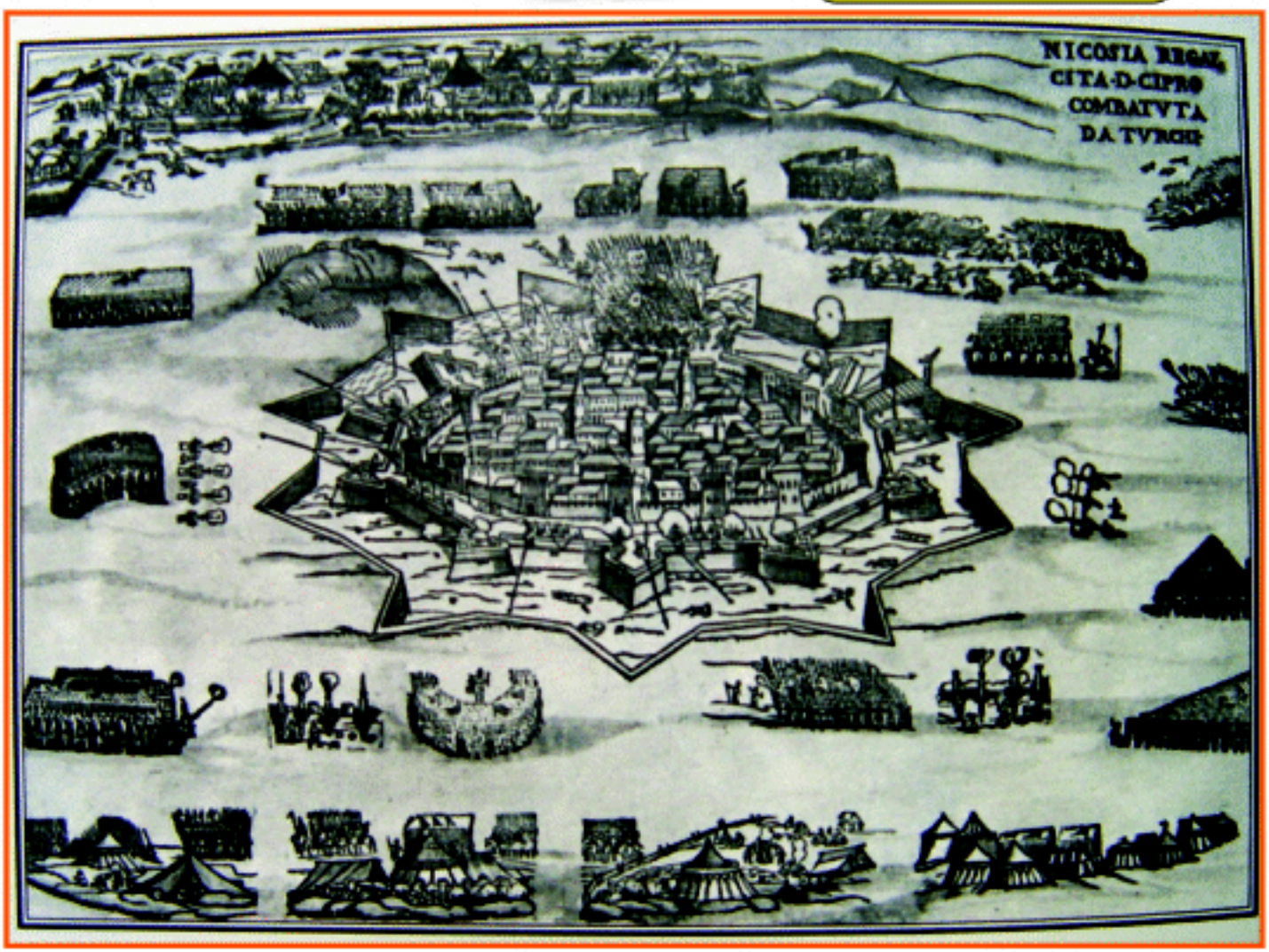
Lala Mustafa Paşa

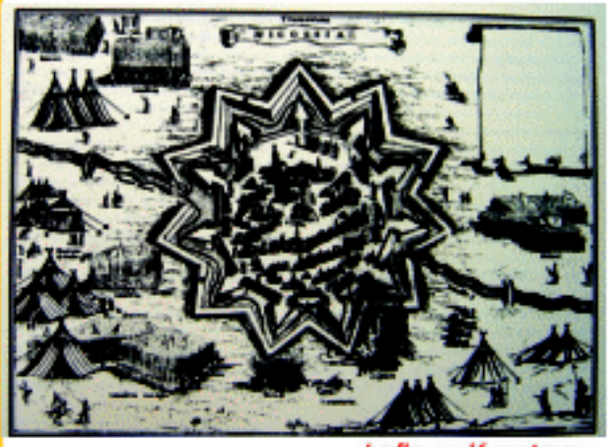
Piyale Paşa

Osmanlı donanması 1570 yılının Mart ve Mayıs ayları arasında Kıbrıs adasının zorlu fethine çıkmıştır. Osmanlı askeri 2 Temmuz'da Limasol kalesi önüne ulaşır. Kale halkı, kaleyi terk ettiğinden Limasol'un fethinde herhangi bir güçlük yaşanmamıştır. Bir gün sonra Larnaka önlerine gelen donanma buraya asker çıkarır. Böylece Osmanlı ordusu artık tüm kuvvetleriyle adaya ayak basmış olmaktadır. Bu sırada Venedik'in Lefkoşa kalesinde 20.000 askeri, Mağusa kalesinde ise, 10.000 askeri bulunmaktadır.

Lefkoşa kuşatması

Lefkoşa Kuşatması

Osmanlı askeri 27 Temmuz'da Lefkoşa önlerine gelerek 9 Eylül'e kadar sürecek olan kuşatmayı başlatmıştır. Bu sırada Venedik'in isteğiyle oluşturulan haçlı donanması Meis adasına kadar gelmişti. Fakat Haçlılar Lefkoşa'nın düştüğü haberini alınca, kış mevsiminin de gelmesinden dolayı geri dönmüşlerdir. Bu tarihte Lefkoşa kalesinin ele geçirilmesinden sonra Girne ve Baf kaleleri kendiliğinden teslim olurlar. Böylece Kıbrıs'ın ele geçirilmesi için bir tek Mağusa kalesi kalmıştır. Öte yandan Venedikliler boş durmuyor, hem Papalık nezdinde diplomatik destek arayışlarında bulunuyor hem de barış için Osmanlı Devletine müracaat ediyorlardı. Osmanlı Devleti sadrazamı Sokollu Mehmet Paşa ise, onların bu isteklerini ancak Mağusa kalesinin fethinden sonra görüşmek üzere reddeder.

Baf kalesi

Lala Mustafa Paşa, Lefkoşa'yı aldıktan sonra Avlonyalı Muzaffer Paşayı Kıbrıs beylerbeyliğine atayarak, Mağusa'nın fethi için gerekli hazırlıklara girişir. 1570 yılının Ekim ayında Mağusa üzerine yürüyen Osmanlı ordusu şehri kuşatır. Kaleye deniz tarafından gelmesi muhtemel yardımın önünü kesmek ve ani düşman baskını ihtimalini yok etmek gayesiyle Piyale Paşa Rodos açıklarında bekliyordu. Ancak yaklaşan kış mevsimi dolayısıyla Piyale Paşa, Arap Ahmet Paşa komutasında bir miktar **kadırga** bıraktıktan sonra adadan ayrılır. Kıbrıs'ta ise yalnız serdar Lala Mustafa Paşa komutasındaki askerler kalmıştır.

Mağusa Kuşatması

Kuşatma sırasında Mağusa kale içi

Kış mevsimi geçtikten sonra İstanbul'dan gönderilen destek kuvvetlerle daha da güçlenen Osmanlı ordusu, Mağusa kalesindeki Venedik kuvvetlerini iyice sıkıştırır. Bu baskıya daha fazla dayanamayan kale komutanı Bragadino beş maddellik bir antlaşma yaparak 1 Ağustos'ta Mağusa'yı Osmanlı kuvvetlerine teslim eder. Mağusa kalesinin ele geçirilmesiyle birlikte Kıbrıs adasının fethi tamamlanmış olur. Fetih tamamlandıktan sonra Kıbrıs bir beylerbeyliği şekline sokulur. Lala Mustafa Paşa, Kıbrıs adasını savunmak için Kıbrıs beylerbeyi komutasında adada yeterli kuvvet bıraktıktan sonra geri dönüş için hazırlıklara başlamıştır. Bu arada Muzaffer Paşanın yerine Sinan Paşa Kıbrıs beylerbeyi olarak atanır.

Kıbrıs adasının Osmanlı Devleti tarafından fethedilmesini isteyen ve Venediklilerin köle olarak kullandıkları yerli halk, Osmanlı askerlerine Kıbrıs'a ilk çıktığı andan itibaren yakınlık göstermişlerdir. Venediklilerin şiddetli şekilde engel olmaya çalışmalarına rağmen, Kıbrıs halkı Osmanlılara yardım edip rehberlik yapmışlardır.

Venedik Devletinin girişimleri sonucunda gecikmeli de olsa oluşturulan büyük haçlı donanması, Kıbrıs seferinden dönmekte olan Osmanlı Devleti donanmasını **İnebahtı** denilen yerde yakalamıştır.

İNEBAHTI DENİZ SAVAŞI

Venedik + Malta + Papalık + İspanya

Haçlı Donanması

Osmanlı Donanması

İnebahtı Deniz Savaşı

7 Ekim 1571 tarihinde yapılan deniz savaşında Osmanlı donanmasından sadece 22 parçalık bir donanma kurtulmayı başarabilmiştir. Böylece Osmanlı İmparatorluğu, Barboros Hayreddin Paşa zamanında 1538 yılındaki **Preveze Deniz Savaşı** ile kazandığı Doğu Akdeniz'deki hâkimiyetini kaybetmiştir.

İnebahtı Deniz Savaşı

Siz bizim donanmamızı yakmakla sakalımızı traş ettiniz. Biz Kıbrıs'ı almakla sizin kolunuzu kesmiş olduk. Traş edilen sakal daha gür biter ama kesilen kol bir daha yerine gelmez.

Venedik Devletinin esas amacı Kıbrıs adasını geri almak olduğundan, oluşturulan haçlı donanması dağıtılmamıştır. Ancak Osmanlı Devletinin çok kısa bir zamanda donanmasını tekrar ortaya çıkarması üzerine, müttefikler yeni bir savaşı göze alamayarak Venedikleri yalnız bıraktılar. Venedik, Osmanlı Devleti ile barış imzalamaktan başka çaresi kalmadığını anlayarak 7 Mart 1573 tarihinde yaptığı antlaşma ile Kıbrıs'ın artık Osmanlı Devletine ait olduğunu kabul eder.

1.3 Adanın Şenlendirilmesi

Osmanlı padişahı olsaydınız Kıbrıs adasını nasıl şenlendirirdiniz?

Yeni fethedilen adanın hem tam anlamıyla vatan toprağı yapılabilmesi hem de savunmasının kolay olabilmesi için, burada Müslüman Türklerin yaşaması gerekmektedir. Bunun için Kıbrıs adasına **sürgün** yöntemi ile nüfus aktararak ada şenlendirilir.

1572'deki sayıma göre Mesarya ve Mazato bölgelerinde 76 köy boş durumdadır.

Öyleyse Kıbrıs adasına insan göndererek hemen adayı şenlendirin.

Sürgün Fermanı

*** Kıbrıs adasının toprakları çok verimlidir.**

*** Adanın asayişi sağlanmıştır.**

*** Kıbrıs'ın imar ve inşası için gidenler, iki yıl vergiden muaf olacaktır.**

*** Her on haneden bir hane hesabı ile aile gönderilecektir.**

*** Kıbrıs'a gidecek olanların malları satılıp paraları kendilerine verilecektir.**

Osmanlı idarecilerinin yaptığı hesaba göre, Kıbrıs adasına 5.720 hane nakledilmesi düşünülmüştür.

Kıbrıs'a sürgün olarak yazılanlar arasında haffaf (ayakkabıcı), çiftçi, çilingir, tellak, nalbant, ahçı, demirci, taşçı, kürekçi, marangoz, debbağ (derici), terzi, gibi meslek sahiplerinin yanı sıra hiç bir işi ve gücü olmayanlar da bulunmakta, hatta bunlar çoğunluğu oluşturmaktadırlar. Ayrıca sürgün olarak yazılan 1.689 haneden sadece 777'si gönüllü olarak adaya gitmeyi kabul etmiştir. XVI. yüzyılın sonlarına kadar Kıbrıs'a iskânı planlanan 12.000 aileden ancak 8.000'i yerleştirilmiştir. Bu durum, Kıbrıs adasının canlandırılması için başlarda uygulanmıştır. Ancak daha sonraki yıllarda Osmanlı Devleti çeşitli adî suçluları veya görevlerinde usulsüzlük yapan devlet görevlilerini ya aileleriyle ya da yalnız olarak adaya sürmüştür. Hatta XVII. yüzyılın son yarısı ile XVIII. yüzyılda daha çok emirleri dinlemeyen ve yerleşik ahaliye zarar veren aşiretlerin sürgün yeri olarak kullanılmıştır. XVIII. yüzyıldaki belgelerden Osmanlı Devleti idarecilerinin Kıbrıs adasını adeta bir sürgün yeri olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Söz konusu yüzyılda Mağusa kalesi ise, imparatorluğun en azılı suçlularının gönderildiği kalelerden biridir.

Osmanlı Devleti Kıbrıs'a bu sürgünleri yaparken adanın büyük şehirlerindeki güvenliği sağlamak için çalışmıştır. Bunun için de Lefkoşa ve Mağusa kaleleri içerisinde yaşayan gayrimüslimleri, **zanaat** mensupları dışında kalanları, evleri Müslümanlar tarafından satın alınmak yöntemiyle kale dışına çıkartmıştır.

Mağusa kale içi

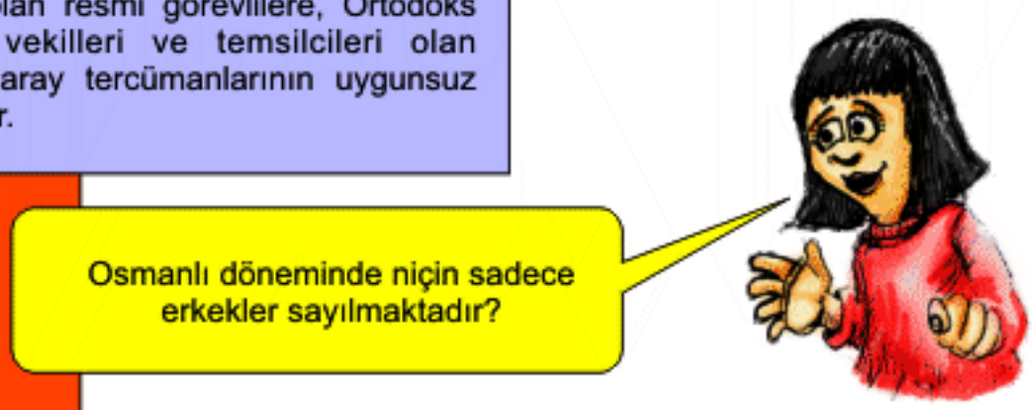

Namık Kemal Zindanı

Osmanlı yönetimi, Kıbrıs'a Anadolu'dan Müslüman Türk unsurları göçürürken, Kıbrıs'tan Venedik Devletinin zulmü sonrası kaçan yerli halkı da geri çağırmaktadır. Ayrıca alınan ağır vergilerin birçoğunu kaldırdığı gibi angaryayı da yasaklıyordu. Adalılardan sadece haftanın bir günü **şekerhanelerde** çalışmasını istiyordu. Böylece devlet yerli halkın da bağlılığını sağlamaya çalışmıştır.

Kıbrıs adasında kapsamlı ve detaylı bir nüfus sayımı, Osmanlı ülkesinde gerçekleştirilen ilk nüfus sayımı çerçevesinde, ancak 1831 yılında yapılmıştır. Bu tarihte yapılan nüfus sayımı sonuçlarına göre Kıbrıs'ta 15.585 Müslüman erkek ile 29.780 gayrimüslim (Rum, Ermeni, Maronit ve Yahudi) erkek yaşamaktadır.

Tarih boyunca Kıbrıs nüfusunda dalgalanmalar gözlenmektedir. Nüfusta meydana gelen iniş ve çıkışlar, doğal şartlara, dış baskılara ve adadaki Osmanlı Devletinin temsilcisi olan resmi görevlilere, Ortodoks gayrimüslim halkın vekilleri ve temsilcileri olan başpiskoposlara ve saray tercümanlarının uygunsuz tutumlarına bağlanabilir.

2. ÜNİTE

OSMANLI KIBRISI'NDA İDARI VE TOPLUMSAL HAYAT

2.1 İdari Düzen

Lefkoşa beylerbeyliğin Paşa sancağı, Mağusa, Girne ve Baf kazaları ise ona bağlı ayrı ayrı sancaklar haline dönüştürülür. Anadolu'dan Kıbrıs adasına sancak bağlanmasının sebepleri, adanın başta gelirinin düşük olması ve güvenliğinin daha kolaylıkla sağlanması içindir.

Kıbrıs adası, başkenti Lefkoşa olmak üzere, Tuzla, Limasol, Piskopu, Gilan, Evdim, Mağusa, Karpas, Mesarya, Pendaya, Omorfa, Girne, Kukla, Lefke, Baf ve Hirsofu şeklinde 16 kazaya ayrılmıştır.

Osmanlı Devletinin Kıbrıs İdaresi

1571
Beylerbeyliği

1670
Mutesellimler
Kaptan Paşa

1703
Muhassıl
Sadrazam

1745
Muhassıl
Bağımsız Paşalık

1748
Muhassıl
Sadrazam
(tekrar)

1785
Muhassıl
Divan-ı Hümayun

1839
Kaymakam
Cezair-i Bahr-i Sefid
(Akdeniz'deki adalar)

1861
Mutasarrıflık
Çanakkale'ye
bağlı

1870
Mutasarrıflık
İstanbul'a
bağlı

Kaptan Paşa

Osmanlı Devletinin Girit ve Mora'da Venedikliler ile çatışmaları sonucunda Akdeniz'deki ticaretin durması, adada çekirgelerin ve iklimin yol açtığı kıtlık ve diğer sayısız sorun, Kıbrıslıların ailelerini alarak daha iyi bir yaşam için Suriye ve Anadolu kıyılarına göç etmelerine neden olmuştur.

Benimle kıtlık arasında nasıl bir ilişki vardır?

1703 yılında ise, Kıbrıs adası sadrazam olarak görevlendirilen kişilere has olarak verilmiş, onlar da adayı yıllık olarak **iltizam** şeklinde kiralamışlardır. Bu dönemde Kıbrıs'ı yöneten yöneticilere vergi toplayıcı anlamına gelen **muhassıl** denmeye başlanmıştır. Söz konusu döneme 1745-1748 yılları arasında geçici olarak son verilerek, doğrudan Divan-ı Hümâyundan tayin edilen paşalar atanmıştır. Ancak bu uygulamadan vazgeçilerek, Kıbrıs tekrar veziriazam olanlara has olarak verilmiş ve bu uygulamaya 1785 yılına kadar devam edilmiştir. Bu yılda sadrazam hassı olmaktan çıkarılarak Divan-ı Hümâyuna bağlı bir muhassıllık haline getirilmiştir. Kıbrıs, bu statüyü 1839 yılında **Tanzimat Fermanı'nın** ilanına kadar korudu. Tanzimat sonrasında **Cezayir-i Bahr-i Sefid** eyaletine bağlı bir sancağa dönüştürülüp idaresine **kaymakam** ünvanıyla bir **mutassarrıf** tayin olunur. 1861 yılında Cezayir-i Bahr-i Sefid eyaletinden ayrılarak Çanakkale vilayetine bağlı bir mutasarrıflık olur. 1870 yılında Kıbrıs'ın Çanakkale'ye olan bağlılığına son verilerek 1878'de İngiltere'ye devrine kadar İstanbul'a bağlı bir mutasarrıflık olarak bırakılır.

Divan-ı Hümayun

2.1.1 Yargı

Osmanlı Devletinin başlangıcından Tanzimat dönemine kadar yüzyıllarca her türlü hukuki anlaşmazlıkların çözüldüğü yerler **şeriye mahkemeleri** olmuşur. Bu mahkemelerin başında bir **kadı** ve mahkemenin bulunduğu yerin büyüklüğüne göre değişen yardımcılar bulunmaktadır. Osmanlılar Kıbrıs adasını ele geçirince, imparatorluğun diğer bölgelerinde olduğu gibi, adada da şeriye mahkemeleri kurmuşlardır. Şeriye mahkemeleri, adadaki tüm Osmanlı vatandaşlarının aralarındaki anlaşmazlıkları çözmeye çalışırdı.

Tanzimat Fermanı'nın ilanıyla birlikte, imparatorluktaki değişimlere Kıbrıs adası da ayak uydurmuştur. Şeriye mahkemelerinin görev yaptığı sahalarda ise bir dizi düzenlemeler yapılarak yeni mahkemeler açılmıştır. Bunlar **ticaret, nizamiye** ve **temyiz** mahkemeleridir. Söz konusu mahkemelerde Müslüman ve gayrimüslimler eşit miktarda üyelerle temsil edilmekteydiler. Kıbrıs adasındaki ticaret mahkemesi Tuzla kazasında kurulmuştu. Şeriye mahkemeleri ise, görev alanları

Mağusa şehri

Yeniçeri ağası

Yeniçeri

Sipahi

Topçubaşı

Subaşı

2.1.2 Askeri Örgütler

Osmanlı Devleti, konumu itibarıyla hassas bir bölgede bulunan Kıbrıs adasının savunmasına büyük önem vermiştir. Bu sebeple Mağusa kalesi alınmadan, ele geçirilen bölgelerde idarî ve askerî teşkilatlanmayı başlatmıştır. Kıbrıs adasında kale görevlileri Lefkoşa, Limasol, Baf, Mağusa ve Girne kalelerinde toplanmıştır. Söz konusu kalelerde bir **dizdarın** (kale komutanı) komutasında yeniçeriler, gönüllüler, **müstahfızlar** (kale muhafızı), **azablar** (piyade), **cebeciler** (silah yapan, tamir eden) ve topçular bulunmaktadır.

Kıbrıs adasının güvenliğinden sorumlu en yüksek rütbeli kişi Kıbrıs **yeniçeri ağası**dır. Bazı belgelerde, söz konusu göreve atananların yerli olmasından dolayı bu ağalara yerli yeniçeri ağaları da denilmektedir. Kıbrıs adasında görevli olan bütün üst rütbeli devlet adamları gibi, Kıbrıs yeniçeri ağası ve Kıbrıs yeniçeri ocağına bağlı üst rütbeli subayların, Lefkoşa kazasında kaldıkları görülmektedir. Yeniçeriler askeri görevleri dışında, adanın sosyal ve ekonomik hayatının canlanmasında önemli roller üstlenmişlerdir. Sancakların sorumlusu olan **sancakbey**lerinin idarî ve askerî olmak üzere iki asli görevleri bulunmaktaydı. İdare ettiği sancaktaki **tımarlı sipahi**lerin doğal amiri olan sancakbeyi, kendi özel kuvvetleri ve sipahilerle birlikte istendiği anda savaşa katılırdı. Kasabaların savunmasından ise **alay bey**leri sorumluydular. Kazaların asayişini ise **subaşı**lar sağlamaktaydılar. Subaşılar valiye bağlı olarak polis ve zabıta görevlerini yerine getirmektedirler.

Akıncılar

Yeniçeri

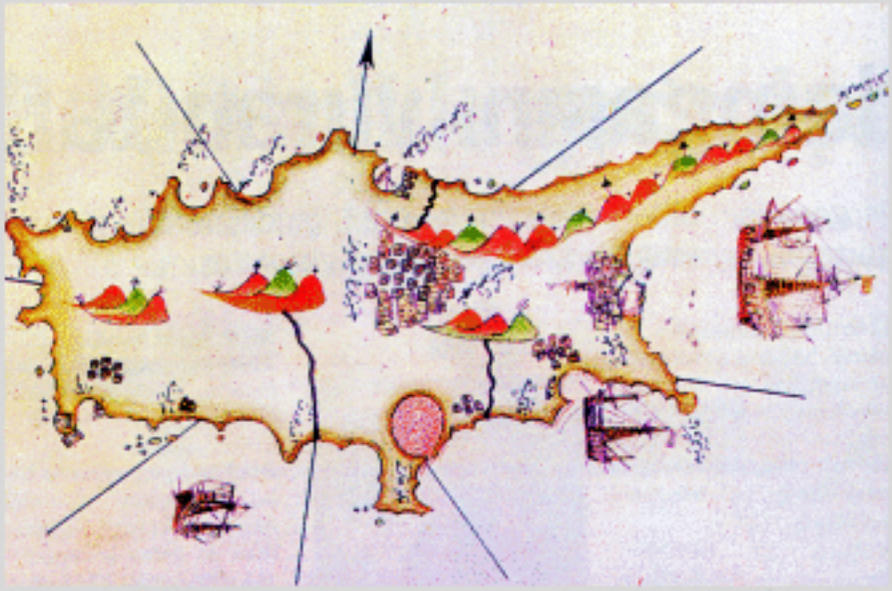

Yeniçeri

Sipahi

Yeniçeri

2.1.3 Toprak ve Vergi Düzenlemeleri

Osmanlı Devletinde boş veya ekilebilen bütün araziler **miri arazi** olarak padişahın şahsına aittir. Kıbrıs adasındaki araziler, hükümdarın şahsi malı olmakla birlikte **reayanın** bu toprağı işlemesine izin veriliyordu.

Kıbrıs adasındaki boş araziler adanın korunması ve savunması için Kıbrıs'ta oturmak şartıyla **dirlik** olarak **tımar** sahiplerine verilmekteydi. Yerli halkın ev, dükkan ve bahçeleri şahsi mülkleri kabul ediliyordu.

Osmanlı Devletinde, **şer'î** ve **örfi** olmak üzere iki türlü vergi vardır. Bunlardan ilki İslâm hukukuna, ikincisi ise padişahların emir ve iradeleri ile oluşan örfi hukuka dayanmaktadır. İslâm hukuku, Müslimlerden alınan **öşür** ve gayrimüslimlerden alınan **cizye** olmak üzere iki çeşit vergi tanımaktadır. Oysa Osmanlı Devletinde bunların dışında kalan, padişahlara ve günün şartlarına göre çeşidi ve miktarı değişebilen çok sayıda vergi söz konusudur.

Başpiskoposlar niçin zaman zaman İstanbul'a gitmektedirler?

Kıbrıs Ortodokslarının dini liderleri olan başpiskoposlar kendi vatandaşlarına vergi indirimi sağlamak için kimi zaman İstanbul'a gidiyorlardı. Bunun yanında başpiskoposlar ve saray tercümanları bazen muhassıllarla birlikte hareket ederek halktan onların gücünü aşan ağır vergiler topluyorlardı.

2.1.4 Vakıflar

Vakıflar, sosyal, eğitim, beledi ve dini görevleri yerine getirmeleri için maddi durumu iyi olan kişiler tarafından kurulmuşlardır.

Bekir Paşa Su Kemerleri

Ben arazimi halkın hizmetine vakfediyorum. Arazime cami, medrese ve çeşme yapılsın.

Peki vakfedilen arazilerin üzerine yalnız onlar mı yapılıyor?

Ali Ruhi Efendi Çeşmesi

Hayır. Su kemerleri, çeşmeler, hanlar, hamamlar, camiler, mescitler, türbeler, kütüphaneler, medreseler, mektepler v.b

Ayrıca bu tesislerin bakımı, onarımı, ihtiyaçlarının karşılanması yanında buralarda görev yapacak görevlilerin maaşları için de vakıflar kurulmuştur.

Vakıfları yöneten ve denetleyenler kimlerdir?

Vakıfları yöneten kişilere **mütevelli** denilmekte ve mütevelliler kadılar tarafından denetlenebilmektedirler.

Amin alayı

Amin alayı nedir?

Kıbrıs adasında kurulmuş olan vakıflarda kadınlarla erkekler eşit derecede faaliyet göstermişlerdir. Osmanlı idaresinde hayırseverler tarafından adanın her tarafında küçüklü büyüklü çeşitli vakıflar kurulmuştur. O dönemlerde kurulan vakıfların bir çoğu günümüzde dahi varlıklarını devam ettirebilmişlerdir.

Okullar da vakıftır.

XIX. yüzyıla kadar Osmanlılarda eğitim bir hayır işi kabul ediliyordu. Bundan dolayı başta padişahlar olmak üzere yüksek rütbeli devlet görevlileri ve zenginler, vakıf kurmak suretiyle okullar açarlardı. Devletin eğitimdeki rolü ise, sadece kurulan bu vakıfları denetlemekti.

Osmanlılar adada iki tip eğitim kurumu kurmuşlardır.

1. Kız + erkek (dini esaslı eğitim verilir)

Sıbyan Okulları

2. Erkek

Medreseler

Kıbrıs'taki medreseler Osmanlı ülkesindeki diğer medreselere denk mi?

Kıbrıs medreseleri orta dereceli birer eğitim kurumu durumundadırlar.

Peristerona Köyü Camii ve Medresesi

Kıbrıs'ta modern anlamda eğitim yapan ilk öğretim kurumları **rüştüye**lerdir. İlk rüştüye 1860 yılında Lefkoşa'daki Aya Sofya (Selimiye) Cami yanında açılmıştır. Bu okullar Kıbrıs Türk eğitimine en büyük yeniliği getirmiştir. Klasik okullardan farklı olarak sınıf sistemine geçilmiş ve dersler programlı bir şekilde yürütülmüştür. Dini eğitime devam edilmekle birlikte, fen bilimleri, Türkçe ve güzel sanatlara da ağırlık verilmiştir.

Sultan Mahmut Kütüphanesi

Başpiskopos Philotheos

Osmanlılar Kıbrıs adasında Hristiyanların eğitim ve öğretimlerine müdahale etmemiştir. Adadaki Hristiyanların eğitimlerinde kiliseler faal rol oynamışlardır. Birçok başpiskopos adada Hristiyanların eğitim görebileceği yeni ve modern okullar açmışlardır. Tanzimat Fermanı'yla birlikte adadaki Rum okullarına devlet hazinesinden yardım yapılmaya başlanacaktır.

Kıbrıs adası 1878 yılında İngiltere'ye devredildiği dönemde, adada 65 Müslüman ve 83 Hristiyan okulu bulunmaktaydı.

2.2 Kıbrıs Adasındaki Hristiyanların Temsilcileri

Lusignanlıların Kıbrıs'a hâkim olmalarıyla birlikte gerilemeye başlayan Ortodoks kilisesine eski haklarından daha geniş haklar verilmiştir. Oysa, Venedik döneminde adada hiçbir yetkisi yoktur. Böylece Kıbrıs, Osmanlı Devleti tarafından fethedildikten sonra Ortodoks başpiskoposlar Kıbrıs adasında yaşayan Ortodoksların lideri konumuna getirilmiştir.

Başpiskopos Hristodulos

Başpiskopos olacak kişilerin Kıbrıs adasından seçildiği anlaşılmaktadır. Kendi halkı ve papazları tarafından seçilen bu kişi, Kıbrıs muhassılı tarafından İstanbul'a bildirilmektedir. Merkez, kendisine önerilen papazları, **miri pişkeşi** vermeleri şartıyla kabul etmektedir.

Kıbrıs'ın merkezi Lefkoşa'da kalan başpiskoposlar,Baf,Tuzla ve Girne kazalarında bulundurdukları **metropolit**ler ile diğer kazalarda, nahiyelerde, köylerde ve mahallelerde bulunan papazlar aracılığıyla reayayı istedikleri gibi organize etmektedirler.

Başpiskoposların Hakları

Hristiyan Ortodoksların yalnız ruhani reisleri değil aynı zamanda en yetkili temsilcileridir.
1754 yıllından itibaren **Kocabaş** ünvanı da kullandılar.
Validen sonra gelen en nüfuzlu kişilerdir.
Kırmızı mürekeple imza atma ve asa taşıma hakkına sahiptirler.
Sadrazamın huzuruna çıkarak isteklerde bulunabilirler.
Kiliseye vasiyet edilen emlak ve paraya kimse müdahale edemez.

Osmanlı idaresinde altın çağlarını yaşayan Ortodoks kilisesi ve rahiplerine oldukça geniş haklar verildiği, Ortodoks Rum halkının liderleri olan başpiskoposların tayin beratlarından öğrenilmektedir. Başpiskoposların, verilen bu geniş hakları zaman zaman kötüye kullanarak kendi halklarından haksız vergiler aldıkları görülmektedir. Böyle durumlarda Osmanlı Devleti gecikmeden müdahale etmektedir.

Sofronios II

Kıbrıs'taki gayrimüslim halkın bir başka temsilcisi ise, muhassılların sarayında görev yapan saray tercümanlarıdır (**dragoman**).

Hajıgeorgiakis Kornesios

Muhassılların yanında sarraflık ve yazıcılık yapan bu kişilerin görevleri arasında, para çeşitlerinin değerini bilip ona göre vergi tahsil etmek ve muhasıllar tarafından merkez Lefkoşa dışındaki kazalara gönderilecek olan belgelerin Rumî hattıyla yazmak sayılabilir.

Ayrıca Kıbrıs adasında en kârlı görevlerden biri olan saray tercümanlığına sahip olmak isteyenler, bunun için devlete yıllara göre değişen miktarda para vermektedirler. Adada göreve getirilen tercümanların resmî atanmaları merkezden yapılmakla birlikte, İstanbul'un yaptığı, genellikle bu göreve getirilenleri onaylamaktır. Sonuç olarak, Saray tercümanları kendi dindaşlarının sırtından müthiş paralar kazanmışlar ve bunu yaparken de her türlü yolsuzluğu yapmaktan çekinmemişlerdir.

Kıbrıs adasında kendilerine çeşitli ayrıcalıklar tanınan bir başka sınıf ise, Tuzla kazasında yaşamalarına izin verilen yabancı devletlerin temsilcileri olan **konsolos**lardı.

Konsoloslar hakkında başka ne söylenebilir?

Konsolosların Tuzla kazasında yaşamalarına izin verilmiştir. Osmanlı Devleti konsoloslara imparatorluğun her yerinde olduğu gibi Kıbrıs'ta da çok geniş haklar tanımıştır. Her konsolosun en az bir tercümanı ve kapıda nöbet tutan iki yeniçeri askeri bulunmaktadır. Konsoloslar protokoldeki yerleri itibarıyla kadı ve kaymakamdan daha önde; fakat validen daha sonra gelmektedir.

Konsolos kadı huzurunda

Osmanlı Devleti, yabancı devletlerin konsoloslarını Tuzla kazasında toplayarak hem onların güvenliklerini daha kolay sağlamayı hem de adadaki ticareti denetim altında tutmayı amaçlamıştır. Ancak Osmanlı Devleti yabancı devletlerin temsilcisi olan konsoloslara çok geniş haklar tanıdığından, adada bulunan Osmanlı idarecilerinin bunları otorite altına alması veya denetlemesi olanaksız denecek kadar zordu. Konsoloslara verilen geniş haklar, konsolosluk tercümanlarıyla büyük ölçüde benzemelerine rağmen konsoloslar, tercümanların amirleri olduklarından âdeta bir çeşit dokunulmazlık zırhına bürünmüşlerdir. Bu da, Osmanlı Devletinin ticarete ne kadar büyük bir önem verdiğini göstermektedir.

Kıbrıs adasında bulunan konsoloslar, özellikle İngilizler ve Fransızlar bankerlik yapma ve faizle borç para verme hakkı de elde etmişlerdir. Elde ettikleri bu haklarla adadaki ekonomik hayatı ellerinde tutma şansını da yakalamış olmaktadırlar.

Belgelerden anlaşıldığına göre, Kıbrıs'ta ilk konsolosluk açan devletler, Akdeniz ticaretinde etkin olan Fransa ve İngiltere krallıklarıyla Venedik Cumhuriyetidir. Konsoloslar, İstanbul'daki devletlerinin elçilerine bağlıdırlar. Konsolosların göreve atanmaları veya görevden alınmaları her zaman İstanbul'daki elçinin padişaha sunacağı dilekçeyle gerçekleşmektedir.

Sonuç olarak, Kıbrıs'la ticaret yapan devletler hakkında bilgi sahibi olunmasını sağlayan konsoloslar ve onların bir çeşit vekilleri olan tercümanların tayinleri ile ilgili kayıtlar, bu kişilerin, Osmanlı Devletinin tanıdığı geniş özgürlükleri kullanarak adeta adanın tek hâkimi gibi hüküm sürdüklerini göstermektedir.

Tuzla İskelesi

2.3 Osmanlı Devletine Karşı Kıbrıs Adasında Oluşan Tepkiler

Ortodoks kilisesinin ve adadaki yerel yöneticilerin ayrıcalıklarını kötüye kullanmasından doğan isyan ve kargaşa dönemleri yaşanmıştır. Kıbrıs adasındaki yönetime karşı oluşan tepkilerde, bazı dönemlerde papazlarla yerel yöneticilerin birleşerek ortak hareket ettikleri de görülmektedir. Bazı yıllarda, Ortodoks kilisesi elindeki olağanüstü güçleri kullanarak adadaki Osmanlı yönetimine son vermek için isyan hareketleri tertipleyebiliyordu. Söz konusu isyanlarda, Ortodoks halkının hem dini hem de siyasi liderleri konumunda olan başpiskopos ve yardımcıları etkili rol oynuyorlardı. Osmanlı Devleti, başpiskopos ve yardımcısı olan metropolitlere olağanüstü yetki vermesine rağmen isyanlara karıştıklarında onları en şiddetli şekilde cezalandırabiliyordu. Osmanlı idaresinde, adada bu şekilde cezalandırılan din adamlarına rastlanmaktadır.

Kyprianos

1821 isyan hareketini önceden öğrenen Kıbrıs adasının idarecileri, söz konusu isyana karışan başpiskopos ve yardımcıları başta olmak üzere birçok gayrimüslimin en ağır bir şekilde cezalandırılmasını sağlamışlardır.

Osmanlı idaresinde Müslümanların başlattığı ayaklanmalar da dolaylı olarak kilise ile bağlantılıdır. Söz konusu isyanlarda papazlarla yerel yöneticilerin birleşerek ortak hareket ettikleri de görülmektedir. Bu ayaklanmalar, çoğunlukla iç sorunların ve sıkıntıların giderilmesi veya kişisel kıskançlıkların, mevki ve nüfuz sahibi olma hırsların tatmin edilmesi için başlatılan hareketlerdi. Fakat isyancıların hedefi aynı zamanda, Kıbrıs adasının yönetiminde valilerden daha etkili hale gelen başpiskopos ve saray tercümanlarının hâkimiyetlerine son vermekti.

Müslümanların öncülük ettikleri isyanlarda adayı Osmanlı yönetiminden ayırma amacı yoktu. Bu isyanlardaki amaç adanın üst yönetimini değiştirmekti. Ancak devlet bu isteklerin gerçekleşmesine hiçbir zaman izin vermemiş ve isyanların bastırılması için gerekli önlemleri çok sert bir şekilde almıştır. Yine de isyanlardan bazılarının dış güçler, özellikle de adada konsolos bulunduran Avrupalı devletler tarafından desteklendiği veya yönlendirildiği bilinmektedir.

Kıbrıs adasının Müslüman yöneticileri bazı dönemlerde niçin Hristiyanlarla işbirliği yapmıştır?

2.4 TOPLUMSAL HAYAT

Osmanlı toplumunun genelinde olduğu gibi, ülkenin bir parçası olan Kıbrıs toplumu da farklı dil, din, milliyet ve kültüre mensup insanlardan oluşuyordu. Toplum kesimlerinde bu farklılıklardan ileri gelen herhangi bir çatışma söz konusu olmamıştır.

Çeşitli topluluklar arasındaki sosyal ilişkilerin, genel anlamda iyi olduğu söylenebilir. Bununla birlikte her toplumda olduğu gibi, Kıbrıs'ta da mahkemelere intikal eden çeşitli olaylar olmuştur.

Müslümanlar (Türkler) arasında günlük hayatta dönemin şartlarına ve durumuna göre yapılabilecek her türlü ilişki meydana gelmiştir denilebilir. Müslüman toplumu, sadece erkekler olarak değil kadınla birlikte düşünülmüştür. Çünkü Müslüman kadın hemen hemen hiçbir dalda erkeğinden geri kalmamıştır.

Müslümanlar arası ilişkilerde en fazla yer tutan ilişki mal veya mülk satışlarında görülmektedir. Erkeklerin kadınlara mülk satışı yaptıkları gibi kadınlar da erkeklere veya kendi hemcinslerine mülk satabiliyorlardı. Bu satış işlemleri Kıbrıslı kadınların ticarî hayatta aktif olduklarını göstermektedir. Adadaki insanlar sadece kendi çevrelerindeki insanlarla ilişki kurmamaktadırlar. Farklı bölgelerde oturan insanlar arasında da çeşitli şekillerde ilişki söz konusu olmaktadır.

Adadaki Müslümanlar arasında ailevi açıdan meydana gelen ilişkilere bakıldığında, ebeveynlerinden birisi ölen çocuklara, anne veya babalarından kalan miraslarını onlara reşit olana kadar idare etmeleri için, bazen ailelerinden birisi, bazen de aile dışından güvenilir herhangi bir kimse kadı tarafından **vasi** olarak atanmaktadır. Ölen kişinin mirası, eşi, çocukları ve akrabaları arasında paylaştırılmaktadır. Bazen miras paylaşımında anlaşmazlıklar çıkmakta ve bu anlaşmazlıklar mahkeme tarafından çözülmektedir.

Ailesel bir başka ilişki ise eşler arasında meydana gelmektedir. Evlenmenin olumsuz bir sonucu olan boşanmanın adada yaygın olduğu görülmektedir. Kıbrıs adasında üç türlü boşanma olayına rastlanmaktadır.

Müslümanlar arasında hep olumlu ilişkiler olmamış, zaman zaman kavgalar, tecavüzler ve öldürme olayları da görülmüştür. Cinayetten sonra yapılan araştırma sonucu, olayın faili bulunabilirse, genellikle öldürülenin ailesine, mahkeme tarafından belirlenen bir **dem-i diyet** (kan parası) ödendikten sonra, cinayeti işleyen serbest bırakılabiliyordu.

Müslümanlar arasında meydana gelen ilişkilerin bir çoğu Kıbrıslı gayrimüslimler arasında da yaşanmıştır. Kıbrıs'ta yaşayan değişik topluluklara mensup insanlar arasında hiçbir fark gözetmeden işlem yapan şer'î mahkeme, adada yaşayan gayrimüslimler tarafından kullanıldığı gibi, ülke dışından Kıbrıs adasına gelen **müstemen** (izin verilmiş) tüccarlar tarafından da tercih edilmiştir. Osmanlı Devletinin Ortodoks kilisesine tanıdığı geniş ayrıcalıklara rağmen, adalı Rumlar mahkemeden yardım istemekten çekinmemişlerdir.

Bazen bir mahallenin veya bir köyün halkı, Müslümanlarda olduğu gibi, kendilerine kötülüğü dokunan veya kendilerini rahatsız eden birini mahkemeye şikayet ederek, onun yaşadığı yerden sürülmesini sağlayabiliyorlardı. Bu kişinin köylerinin papazı olması bile köylüler için fark etmiyordu.

Kiliseleri tarafından evlendirilen gayrimüslim çiftler, aralarında sorun olduğunda şer'î mahkemede kadı huzurunda boşanmayı tercih etmektedirler. Hatta kendisini boşayan kocasından İslam hukukuna göre para da almaktadırlar. Gayrimüslimlerde kızların babalarının damada evlenirken para verdikleri durumlar da olabilmektedir.

Gayrimüslim babalar kızlarını evlendirirken niçin damada para veriyorlardı? Tartışınız.

Kıbrıs toplumunu oluşturan halkları dinî ve kültürel bakımından tanımlamak gerekirse, Müslüman deyince Türkler, gayrimüslim deyince Ortodoks Rumlar başta olmak üzere, Ermeniler, Maronitler, Yahudiler ve adaya ticaret için gelen müstemen tüccarlar anlaşılır. Türklerle Rumlar arasında meydana gelen her türden anlaşmazlığın çözüm yeri şer'i mahkemelerdir. Mahkemeye taşınan bir davada, taraflardan hangisinin haklı ya da haksız olduğunu belirlemek hâkimin, yani kadının görevidir. Kadı, adaleti dağıtırken din, mezhep, cinsiyet vb. hiçbir ayrım gözetmeyerek herkese eşit davranmaktadır. Herhangi bir davada, bir gayrimüslim bir Müslümanı vekil tayin edebilir, ya da Müslüman şahitler yardımıyla haklılığını ispatlayabilir, kendisinden yemin etmesi istenirse de kendi dinine göre yemin edebilirdi.

Çoban

Kıbrıs'ta devamlı akan akarsular fazla olmadığından, adada bulunan her türlü su, adalılar için çok önemlidir. Birçok bölgede Kıbrıslılar suyu nöbetleşe kullanmakta ve bu kullanım sırasında Kıbrıs adasındaki toplumlar arasında herhangi bir fark söz konusu olmamaktadır.

Limasol çeşmesi

Ticaret kervanı

Müslümanlarla gayrimüslimler arasında bazı dönemlerde ticari ortaklıklar da kurulmuştur. Ayrıca iki toplum Kıbrıs'taki bazı esnaf dallarında birlikte üretim yapıyorlardı. İki toplum arasındaki ilişkilere bir başka örnek ise, bir rahibin bir Müslüman'a kefil olması ve daha sonra da kefaleti sebebiyle borcu ödemesidir.

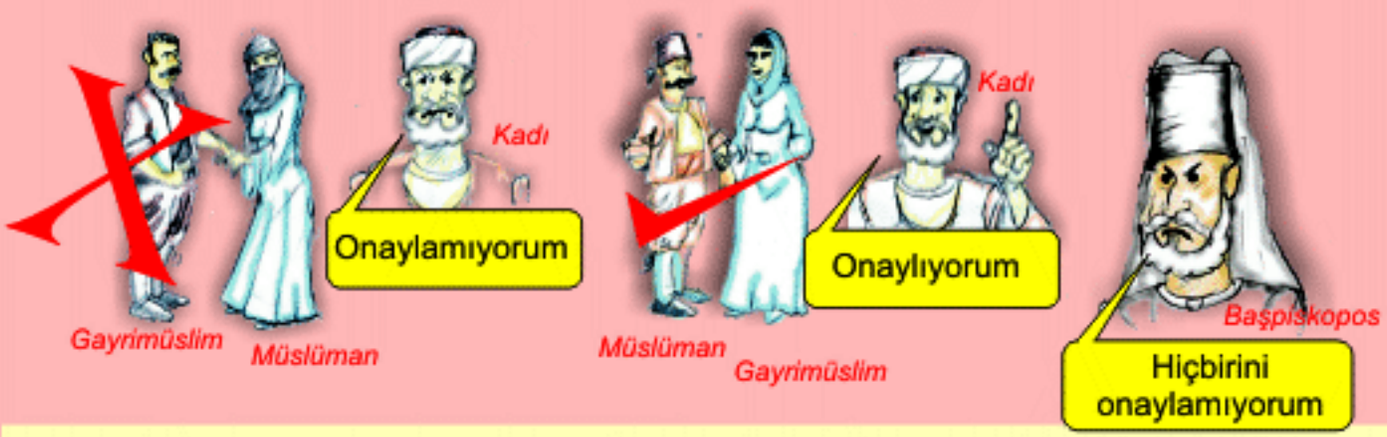

Tarım

Sabancı

İki toplum arasında sosyal hayatta meydana gelen en önemli olaylardan bir tanesi ise, toplumlar arası evlilikler ve bunların bir kısmının olumsuz sonucu olan boşanmalardır. İslâm hukuku, bir Müslüman hanımın bir gayrimüslim erkekle evlenmesine izin vermemektedir. Bundan dolayı adada toplumlar arası evliliklerin daha çok Müslüman erkeklerle gayrimüslim bayanlar arasında gerçekleştiği görülmektedir. Kıbrıs Ortodoks kilisesi ise yapılan bu tür evliliklere şiddetle karşı çıkmaktadır. Bu evlilikleri yapanları kocalarından boşandıklarında veya kocaları öldüğünde dahi kiliseye almamakta, öldüklerinde cenazelerini kaldırmamaktadır.

Adada toplumlar arasında karşılıklı saygı söz konusudur. Bunda Osmanlı yönetiminin adalet, eşitlik, din ve vicdan hürriyeti gibi temel kavramları titizlikle uygulaması oldukça etkili olmuştur.

Baf, Hasan Ağa Tekkesi Hamamı

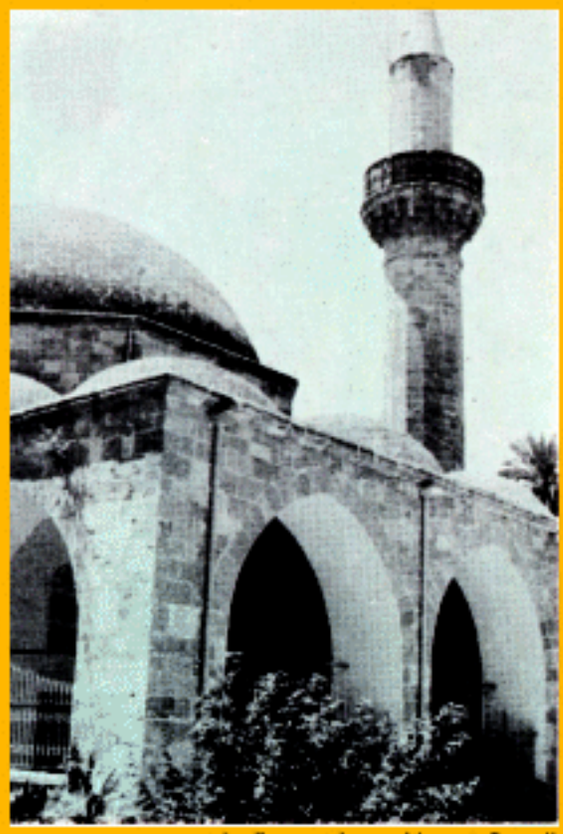

Baf, Osmanlı Çeşmesi Hamamı

İki toplum arasında, görülen farklı uygulamalardan bir tanesi ise Lefkoşa'da bulunan hamamlara gidiş günlerinde ortaya çıkmaktadır. Gayrimüslimlerin salı ve cumartesi günleri, Müslümanların ise, bu günlerin dışındaki günlerde hamamlara gittikleri görülmektedir.

Kasaba, Mehmet Bey Ebubekir Hamamı

Osmanlı Devleti, egemenliğinde yaşayan gayrimüslim halkı, her yönden serbest bıraktığı gibi, kendi dinlerinde ibadet etmelerine veya mahkemelerde kendi ayinlerine göre yemin etmelerine de olanak tanımıştır. Hiçbir zaman dinlerini değiştirmeleri ve İslâmiyet'i seçmeleri için baskı yapmamıştır. Ayrıca, Kıbrıs'ta başpiskopos olanlara merkezden gönderilen tayin beratları içerisinde de, kendi rızası olmadan hiçbir Rum'u kimsenin zorla Müslüman yapamayacağı belirtilmektedir.

Lefkoşa, Arap Ahmet Camii

Mevlevi Tekkesi

Mevlevi Tekkesi

Büyük Han

Büyük Han

Girne Şehri

Restore edilmiş eski Osmanlı sokağı

Kıbrıs adasının diğer kesimlerinde ve mahallelerinde olduğu gibi, başkent Lefkoşa mahallelerinde de Müslümanlar ile Hristiyanlar bir arada samimi ve dostane yaşarlardı. Farklı dinlere mensup grupların tamamen ayrı mahallelerde oturduğu yerleşim yerlerinin Lefkoşa'da hiçbir dönemde görülmediği söylenebilir.

Eski Osmanlı sokağı

3. ÜNİTE
KIBRIS ADASI BÜYÜK BRİTANYA İMPARATORLUĞUNA DAHİL OLUYOR

Acaba:

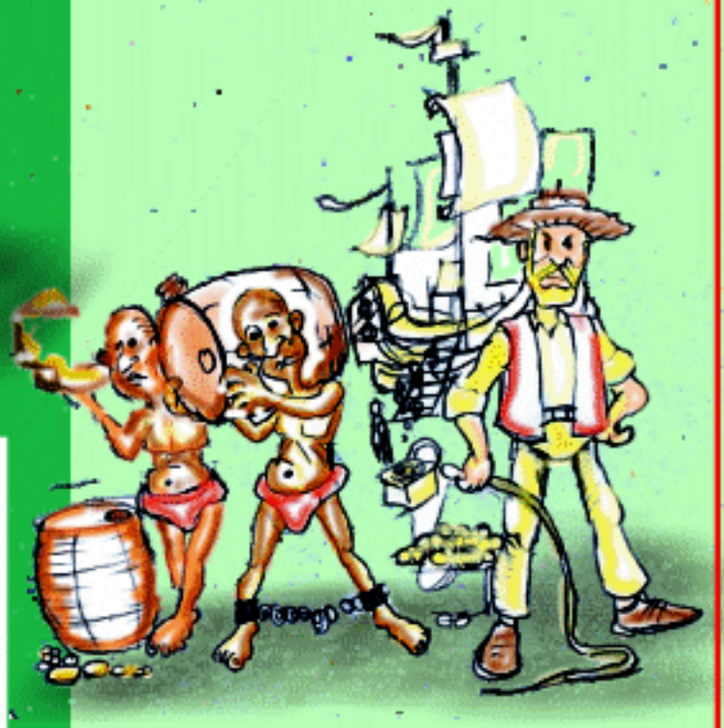
1- Büyük Britanya nasıl bir imparatorluktu ?
2- Kıbrıs'la ilgilenmesinin sebepleri nelerdi ?

12 Temmuz 1878

Osmanlı İmparatorluğu tarafından 1571-1878 yılları arasında yönetilen Kıbrıs, 1878 yılından itibaren Büyük Britanya İmparatorluğunun yönetimi altına giriyor.

Avrupalılar coğrafi keşiflerin ardından denizaşırı fetihlere giriştiler. Yeni yerler, koloniler elde ettikçe zenginleştiler. 19. yüzyılda sanayi devrimi ile birlikte kurulan fabrikalar için daha çok hammade ve pazar ihtiyacı ortaya çıktı. Birbirleriyle adeta sömürgecilik yarışına girerek henüz sanayileşmemiş ve geri kalmış ülkeleri sömürgeleri haline getirdiler.

Avrupalıların amaçları büyük "Hammadde ve pazar imparatorlukları" kurmaktı.

İngiltere'nin 1900'lü yıllara gelindiğinde bu yarıştan birinci olarak çıktığı görülür. İngilizler dünyanın belki de o güne kadar görmediği büyüklükte bir sömürge imparatorluğu kurarlar.

3.1 Büyük Britanya İmparatorluğunun Dünyadaki Yeri

Büyük Britanya, Avrupa'da bir ada ülkesi olan İngiltere'nin kurmuş olduğu büyük sömürge imparatorluğunun adıdır. **"Üzerinde Güneş Batmayan İmparatorluk"** olarak da bilinir. Dünyanın her kıtasında sömürgeleri vardı. Dünya topraklarının 1/5'i imparatorluk toprağıydı.

Büyük BritanyaToprakları arasında örneğin;

- Asya'da Hindistan ve Singapur,
- Amerika'da Kanada ve Antiller,
- Afrika'da Nijerya ve Sudan,
- Okyanusya'da Avusturalya ve Yeni Zelanda
- Akdeniz'de Malta ve Kıbrıs vardı.

1- Jeo - Strateji nedir?
2- Büyük Britanya, sömürgeleri ile ticareti hangi yollarla yapıyordu?
3- Bu yollar üzerinde hangi ülkeler önem kazanmıştı?

Tüm bu topraklar arasında İngilizler için en değerli sömürgelerden birisi Hindistan'dı. XVIII. yüzyıl sonunda Kuzey Amerika'daki kolonilerini kaybeden Britanya, ilgisini doğuya çevirmişti. Uzak Doğu ile Hindistan arasındaki ticaret yolları üzerinde stratejik ve ticari üsler elde etme çabasına girişmişti. İngilizlerin temel amacı, daha fazla yayılmaktansa elindeki toprakları özellikle Hindistan'ı elinde tutmaktı. Böylece oluşturulan büyük imparatorluğun devamını sağlamayı hedefliyordu.

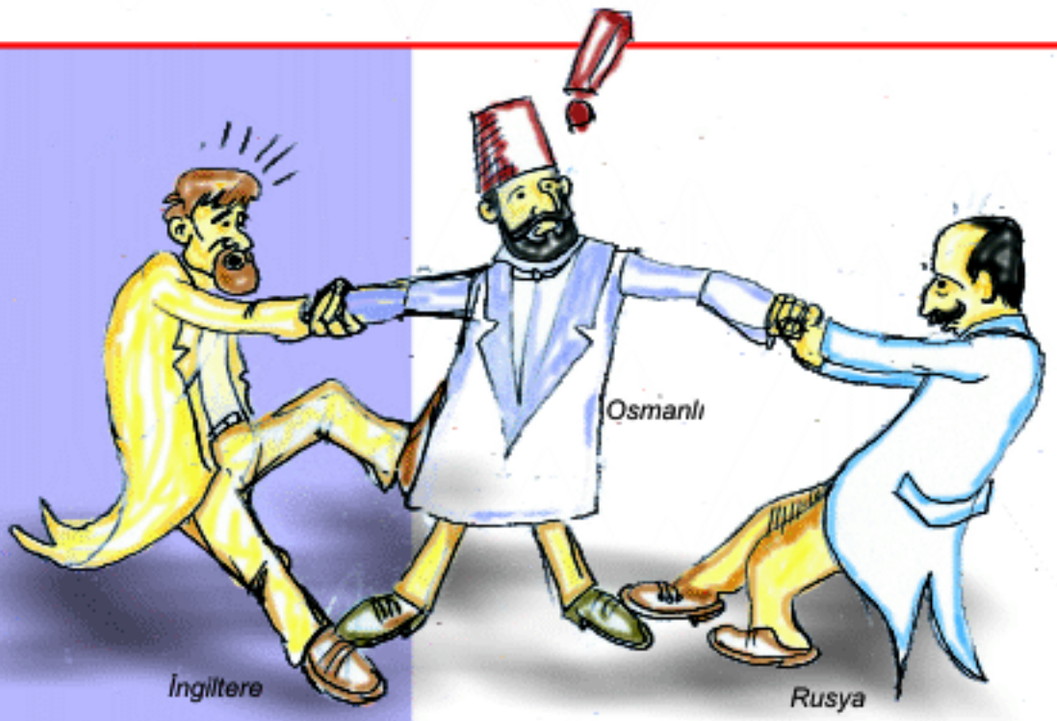
Büyük Britanya, dünyadaki ticari, ekonomik ve emperyal üstünlüğü ile stratejik çıkarlarını korumak istiyordu. İmparatorluğun devamının sağlaması için Hint deniz ticaret yolunun denetimini elinde tutması gerekiyordu. Bu yolu güvenceye almak için Süveyş Kanalı , Aden , Mısır, Birmanya ve Kıbrıs gibi ülkeleri kendine bağlamak isteyecektir.

XIX. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Büyük Britanya yöneticileri Rusya ve Fransa gibi güçleri rakip olarak görüyorlardı. Fransa, Afrika'da koloniler elde etme mücadelesine girişmişti. Özellikle Süveyş Kanalı ile Mısır'da İngilizlerin karşısına çıktı. Öte yandan Rusya, bu dönemde gücü azalmış olan Osmanlı İmparatorluğunun topraklarını kullanarak Hindistan'ı karadan ve denizden tehdit etmeye başlamıştı. Bu gelişmeler karşısında İngilizler, sömürge imparatorluğunun yollarını güvenceye almak için özellikle Akdeniz'de "yeni üsler" aramaya başladılar.

İngiliz yöneticiler , Ruslar karşısında fazla direnemeyeceğini düşündükleri Osmanlı İmparatorluğunun toprak bütünlüğünü koruma politikasından vazgeçtiler. Rusların Akdeniz'e inmesini engellemek ve deniz yolunu güvence altında tutmak istiyorlardı. Bunun için Kıbrıs (1878) ve Mısır(1882) gibi jeo-stratejik önemi olan Osmanlı topraklarının doğrudan İngiliz kontrolünde olması gerekiyordu.

İngiliz yöneticiler hangi gerekçelerle Kıbrıs'ı Osmanlıdan isteyecekler? Yoksa savaşla mı alacaklar?

3.2 . İngilizler Kıbrıs'ı Osmanlıdan İstiyor

Osmanlı İmparatorluğu, 1700'lü yıllardan itibaren eski gücünü kaybetmeye başlamıştı. 19. Yüzyılın sonlarından itibaren emperyalist güçlerin bölge üzerindeki çıkar çatışmaları artmıştı. Avrupa devletleri, Osmanlı devletiyle olan ilişkilerini ve paylaşım kavgalarını "Doğu Sorunu" şeklinde adlandırıyorlardı.

1877 yılına gelindiğinde Osmanlı Devletinin iç ve dış sorunları arttı. Osmanlı toprakları üzerinden açık ve sıcak denizlere inme geleneksel politikasını izleyen Rusya'ya yenildi. Osmanlı-Rus (1877-1878) savaşından yenik çıkan Osmanlı, oldukça ağır şartlar içeren Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması'nı imzalamak zorunda kaldı. Bu antlaşma ile Rusya;

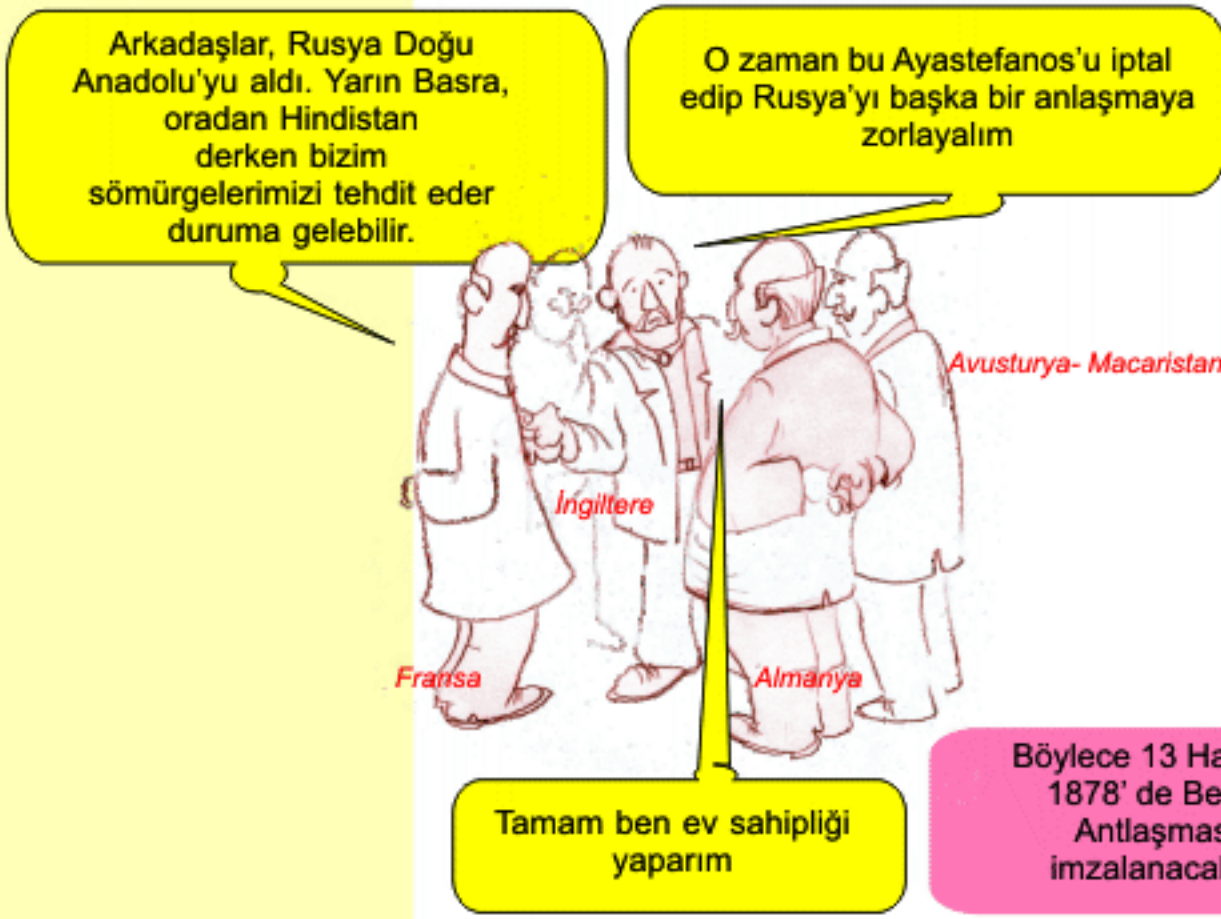
- Balkan devletlerini yanına alarak doğrudan İstanbul'u ve Boğazları tehdit eder duruma gelmişti.
- Bunun yanında Kars, Ardahan, Doğu Beyazıt ve Batum'u da topraklarına katmış oldu.

Böylece şu ihtimaller ortaya çıkıyordu:

- Doğu illeri üzerinden Basra Körfezine yakınlaşmış olacaktı.
- Basra yoluyla ise Hindistan ve Hint Deniz yolunu tehdit eder konuma gelebilecekti.

İşte bu ihtimaller, başta Büyük Britanya olmak üzere Rusya'yı rakip gören diğer Avrupa devletlerini harekete geçirdi. Konu, bir Avrupa sorunu haline geldi. Sorunu görüşmek üzere Berlin'de bir kongre toplanması kararlaştırıldı.

3.3 Berlin'e Giden Yol:

Böylece 13 Haziran 1878' de Berlin Antlaşması imzalanacaktı.

Bu arada Bir İngiliz filosu İstanbuldaki İngiliz vatandaşlarını Ruslardan korumak gerekcesiyle İstanbul önlerine gelir...
Böylece Osmanlı devleti, Rusya ile Büyük Britanya'nın baskısı ve bölge üzerindeki üstünlük iddialarının arasında kaldı. İngilizler, Osmanlıyı Ruslardan korumak ve Berlin Kongresi'nde desteklemek karşılığında, Kıbrıs'ın yönetiminin kendilerine verilmesini istediler.

Aslında daha 1814 yılında, Adamızı ziyaret eden ve Doğu Hindistan Şirketi'nde memur olan İngiliz Yüzbaşı J.M. Kinneir: "Kıbrıs'a sahip olmak İngiltere'yi Akdeniz'de üstün bir duruma yükseltecek…" demişti. 1847'de ise İngiliz başbakanı Disraeli (Lord Beaconfield), "Tancred" adlı kitabında : "İngiltere'nin Kıbrıs'a ihtiyacı vardır ve burasını alacaktır…" diye yazmıştı. Disraeli, yıllar sonra İngiliz kraliçesine yazacağı bir mektupta Adamızı "Batı Asya'nın anahtarı" şeklinde tanımlayacaktı. 1869 yılında Suveyş Kanalı'nın açılmasıyla Kıbrıs'ın önemi daha da arttı.

3.4 Akdenizde Savaş mı? Diplomasi mi?

27 Mart 1878 Londra

Ayastefanos Antlaşması'nın içeriğini öğrenen Disraeli, 27 Mart 1878 tarihinde yapılan hükümet toplantısında, Akdeniz'deki güçler dengesinin İngiltere aleyhine bozulduğunu, Kıbrıs ile İskenderun'un işgal edilmesi gerektiğini söylemiştir. Ancak İngiliz kabinesinde konunun savaş yoluyla değil, diplomasiyle halledilmeye çalışılması tercih edilmişti. Yine de Osmanlı, anlaşmaya yanaşmaması halinde adanın zorla alınacağı yönünde tehdit edilecekti. Hatta İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ni Berlin Kongresi'nde desteklememesi halinde imparatorluğun parçalanabileceği ima edilecekti.

Arkadaşlar, Ayastefanos Antlaşması'yla Akdeniz'de güçler dengesi aleyhimize bozulmuştur. Kıbrıs ve İskenderun işgal edilmelidir.

Haklısınız, ancak bunu savaş yoluyla yapmak çok sakıncalar doğuracak, bunu diplomasi ile halledebiliriz.

Disraeli (İngililtere Başbakanı)

Osmanlı padişahını, onları Berlin'de desteklemezsek imparatorluğu kaybedebileceklerine inandırmalıyız.

Nasıl oluyor da koskoca Osmanlı İmparatorluğunun kaderi küçük adamızla ilişkilendirilmeye çalışılır?
Sizce Osmanlı padişahı ile devlet adamları bu konuda nasıl bir karar verecekler?
Osmanlı padişahının yerinde olsaydınız, ne yapardınız?

3.5 Osmanlılar İngilizlerle Kıbrıs Konusunda Anlaşıyorlar

İstanbul'daki İngilitere Büyükelçisi Sir Henry Layard ile Osmanlı devlet adamları arasında sürdürülen yoğun görüşmeler sonucunda, **4 Haziran 1878** tarihinde bir antlaşma imzalandı.

Bu antlaşmaya göre;

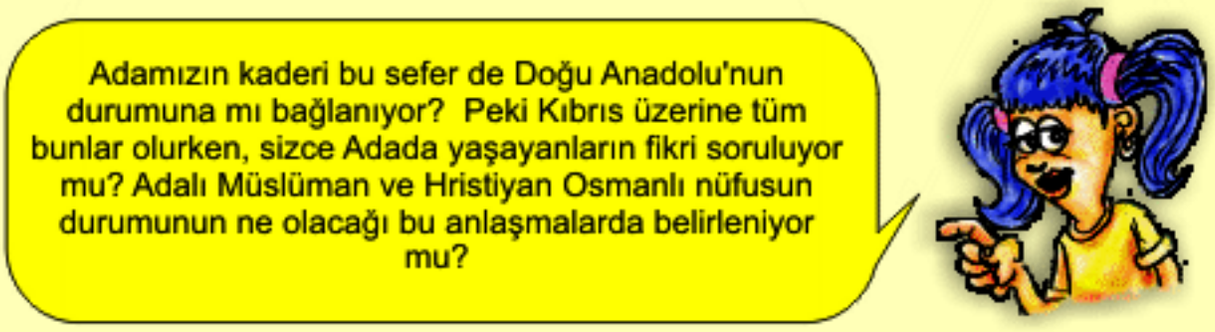
- Rusya Kars, Ardahan ve Batum'u geri vermediği sürece ve yeni yerler almaya kalkıştığı takdirde İngiltere Osmanlı Devletinin yanında hareket edecektir.

- İngiliz desteği karşılığında ise Osmanlı devleti, Kıbrıs'ın idaresini İngiltere'ye vermeyi ve Osmanlı ülkesindeki Hıristiyan nüfusun durumuyla ilgili olarak **ıslahat** yapmayı kabul ediyordu.

Halbuki, bu antlaşmanın imzalanmasından sadece 5 gün once Büyük Britanya, Rusya ile gizli bir anlaşma imzalamış ve Kars, Ardahan ve Batum'un Rusların elinde kalmasını kabul etmişti. Berlin Kongresi sırasında bu durumu basından öğrenen Osmanlı yetkililerini İngilizler yatıştıracak ve Osmanlı talepleri ışığında, İngilizler ve Osmanlılar arasında 1878 Ek Antlaşması imzalanacaktı.

3.5.1 Osmanlının Talep Ettiği "Ek Antlaşma"

1 Temmuz Ek Antlaşması'na göre ; Rusya doğu illerini geri verdiği zaman İngiltere de Kıbrıs'ı Osmanlıya geri verecek ve 4 Haziran sözleşmesi geçersiz olacaktır.

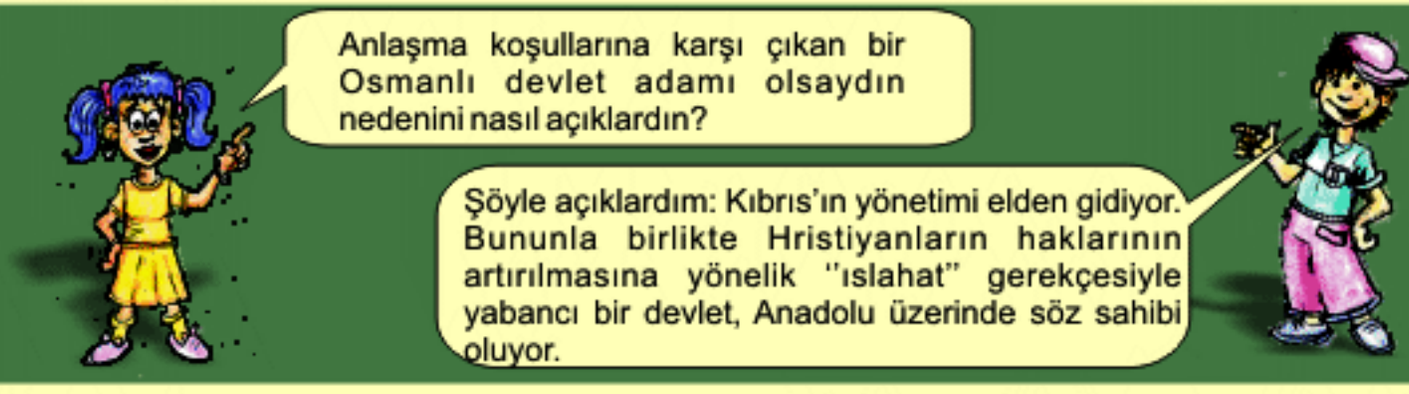

Ek Antlaşma'da:

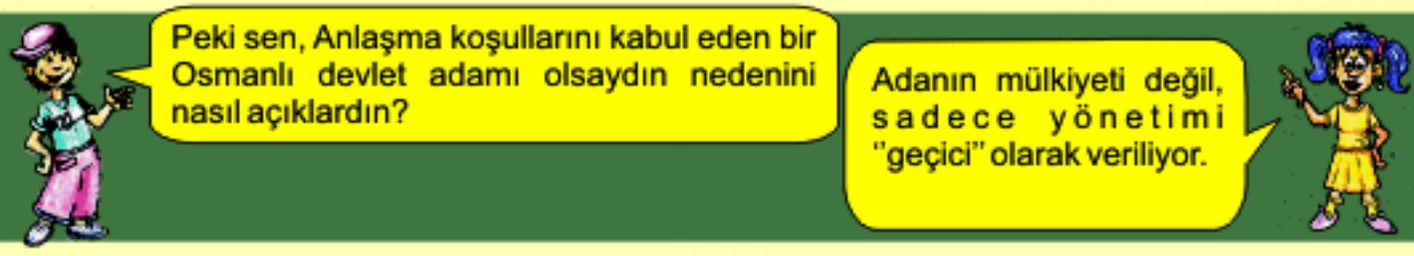
- Adanın Müslüman ahalisi için Şeri Mahkemelerin devam etmesi
- Okul ve cami gibi yine Müslüman kurumlarının idare edilmesinde bir İngiliz yanında (Evkaf Nezareti tarafından atanacak) bir de Müslüman memur olması
- Masraflar düşüldükten sonra Adanın, gelir fazlasından 92800 Sterlinin her yıl Osmanlı Hükümetine ödenmesi gibi maddeler vardı.

İNGİLİZLER KIBRIS'TA

İngilizler Larnaka'dan Kıbrıs adasına çıkıyorlar.

4. ÜNİTE
ADA HALKI YENİ YÖNETİCİLERİ NASIL KARŞILIYOR?

İngiliz yetkililer Adaya gelene kadar Adalıların, Osmanlı-İngiliz antlaşmalarından haberleri yoktu. İngilizler, adada hoş karşılanmamaktan hatta isyan çıkmasından endişe ediyorlardı. Padişah II. Abdülhamid, herhangi bir sorun çıkmaması için güvendiği paşalardan birini, İngiliz yetkililerle birlikte Adamıza gönderdi. Padişah, adadaki Osmanlı yöneticilerine, Kıbrıs'ın idaresini "dost" İngilizlere devretmelerini ve sorun çıkmasını engellemelerini emreden bir de ferman göndermişti. Sonuçta, İngilizlerin endişeleri boşa çıkacak, adada herhangi bir direnişle karşılaşmayacaklardı.

1. İngiliz yönetimine karşı çıkmak padişahın emrine, Osmanlı Devletinin almış olduğu bir karara karşı çıkmak olacaktı.

2. Nasıl olsa, yönetim değişikliği sürekli değil geçici bir uygulama olacaktı.

3. Halk için onları yöneten ve vergi toplayan idarecilerin (Efendilerin) değişmesi çok da fark etmezdi.

Sizce Adanın Müslüman Osmanlı halkı, İngiliz yönetimine neden karşı çıkmamış olabilir? Yandaki maddeler sebep olabilir mi?

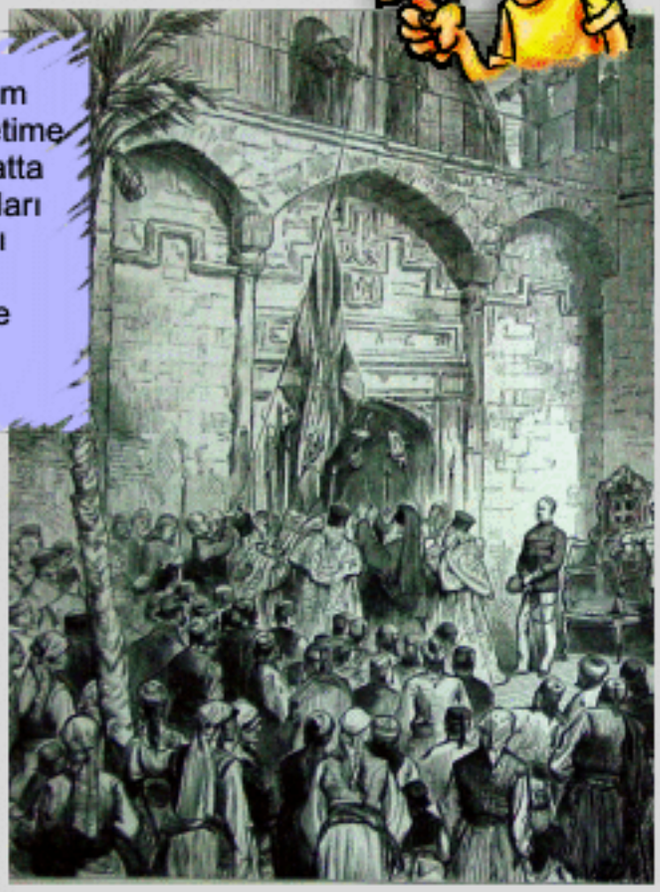
Ey Kıbrıs Ahalisi

Adanın idaresi dost İngiltere'ye devredilmiştir. Sorun çıkmaması...

Fermanımdır.

Osmanlı Padişahı

Adanın Hristiyan Rum nüfusu da yeni yönetime karşı çıkmamıştı. Hatta başta kilise mensupları olmak üzere, Kıbrıslı Rum ileri gelenleri yönetim değişikliğine sevinmişti.

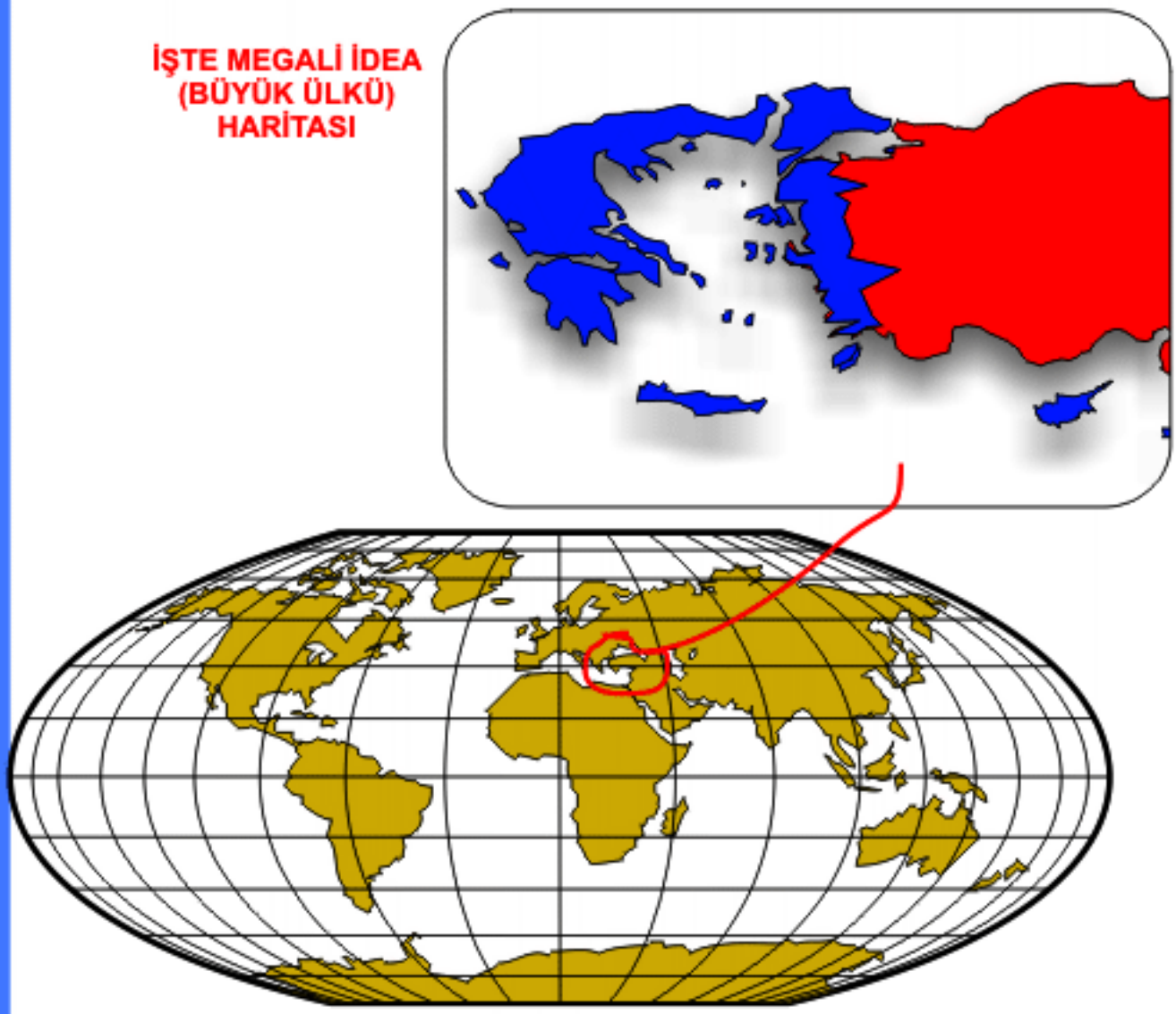
SizceKıbrıslı Rumlar Osmanlı idaresinden memnun değiller miydi? Yoksa başka sebepler de var mı?

4.1 Milliyetçilik Akımları Ve Enosis

1700'lü yılların sonlarından itibaren, Avrupa'da "Milliyetçilik" diye adlandırılan yeni bir akım ortaya çıktı. Bu akım dünya halkları arasında hızla yayılmaya başladı. Eskiden insanlar ve devletler daha çok, ait oldukları dine göre (Müslüman, Hristiyan, Musevi gibi) ve bağlı oldukları yönetici hanedana göre (Osmanlı, Habsburg gibi) kim olduklarını tanımlıyorlardı. Milliyetçilikte ise dil, kültür, etnik köken (İngiliz, Fransız, Türk, Yunan, Bulgar, Sırp gibi) ve benzeri ortak noktalarda gönüllü olarak bir araya geliyorlardı. Bir araya gelen bireyler "ulus" oluşturup, kendi "ulus devletlerini" kurmak istiyorlardı. Kurabilenler, çoğunlukla sadece kendi ulus devletlerinin ekonomik ve siyasal çıkarlarını gözeterek, özellikle komşu devletleri düşman olarak algıladılar. Bazı ulus devletler, başka devletlerden toprak alarak, sınırlarını genişletmek istediler. Buna yayılmacı milliyetçilik denmektedir.

Hemen hemen her ulus devlette yayılmacı hedefleri olan aşırı milliyetçiler vardır. Örneğin aşırı Yunan milliyetçileri, Osmanlıdan birçok toprak alarak eski Helen-Bizans imparatorluğunu yeniden kurmak ve tüm Yunanları tek çatı altında toplamak istiyorlardı. Bu istek ve amaca, Megali İdea (Büyük Ülkü) denmektedir. Yunan ülkücülerinin üzerinde hak iddia ettikleri topraklar arasında Kıbrıs da vardı.

İŞTE MEGALİ İDEA (BÜYÜK ÜLKÜ) HARİTASI

Yukarıdaki bayrak resmine bakarak düşünelim ! ...

Kıbrıs'ta milliyetcilik akımlarından öncelikle Kıbrıslı Rum din adamları (Kilise), aydınlar ve tüccarlar etkilendiler. Bu kesimler kendilerini Yunan ulusunun bir parçası, Yunanistan'ı da "anavatan" olarak görmeye başladılar. Bu nedenle, Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamayı amaç edindiler.

Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması idealine Enosis denmektedir. İşte, Kıbrıslı Hristiyan Rumlar arasında, İngilizlerin adayı Yunanistan'a vereceğini ümit eden kesimler, yönetim değişikliğine seviniyorlardı. Oysa adanın Müslüman Türkleri Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını kesinlikle istemiyorlardı. Kıbrıslı Türklerin çoğunluğu, bu dönemde (1878) henüz milliyetcilik ideolojisinden etkilenmemiş kendilerini Müslüman-Osmanlı olarak adlandırıyorlardı. Kıbrıslı Müslümanlar çoğunlukla ancak 1920'li yıllardan itibaren kendilerini "Türk" şeklinde tanımlamaya başlayacaklardı.

İngilizler, 12 Temmuz 1878'de, Adamızın artık İngiliz yönetimine geçtiğini ilan etmek için bir bayrak töreni düzenlediler. İngiliz bayrağı göndere çekilirken, Yorgallides adlı bir Kıbrıslı Rum sevinç gösterisinde bulununca, bir Osmanlı zaptiyesi kılıcını çekip onu kovalamıştı. Gerçi büyük bir olay çıkmamıştı. Fakat, Kıbrıslıların daha İngiliz yönetiminin başlangıcında, Enosis isteyen Ortodoks Rumlar ve Enosis istemeyen Müslüman Türkler şeklinde ayrılabileceğinin sinyalleri verilmiş oluyordu. Kıbrıslıların bu önemli fikir ayrılığı, İngilizlerin yararına olacaktı. Sömürgelerini "**Böl ve Yönet**" stratejisiyle yöneten İngilizler sömürge politikalarıyla, bu potansiyel ağırlığı körükleyecekler ve bu bölünmeden yararlanacaklardı. Kıbrıslılar birbirleriyle kavga ederlerse, İngiliz sömürge yönetimine karşı ortak bir mücadele veremeyeceklerdi. Böylece İngilizler, adamızı istedikleri gibi idare edebilecekler ve Kıbrıs'ı bir sömürge olarak ellerinde tutma sürelerini uzatabileceklerdi.

İngilizler adamızı nasıl yönettiler, adamızda ne gibi politikalar uyguladılar ?

Başlıca sömürge kurumları nelerdir ?

4.2 İngilizler Adada Bir Sömürge Yönetimi Kuruyor.

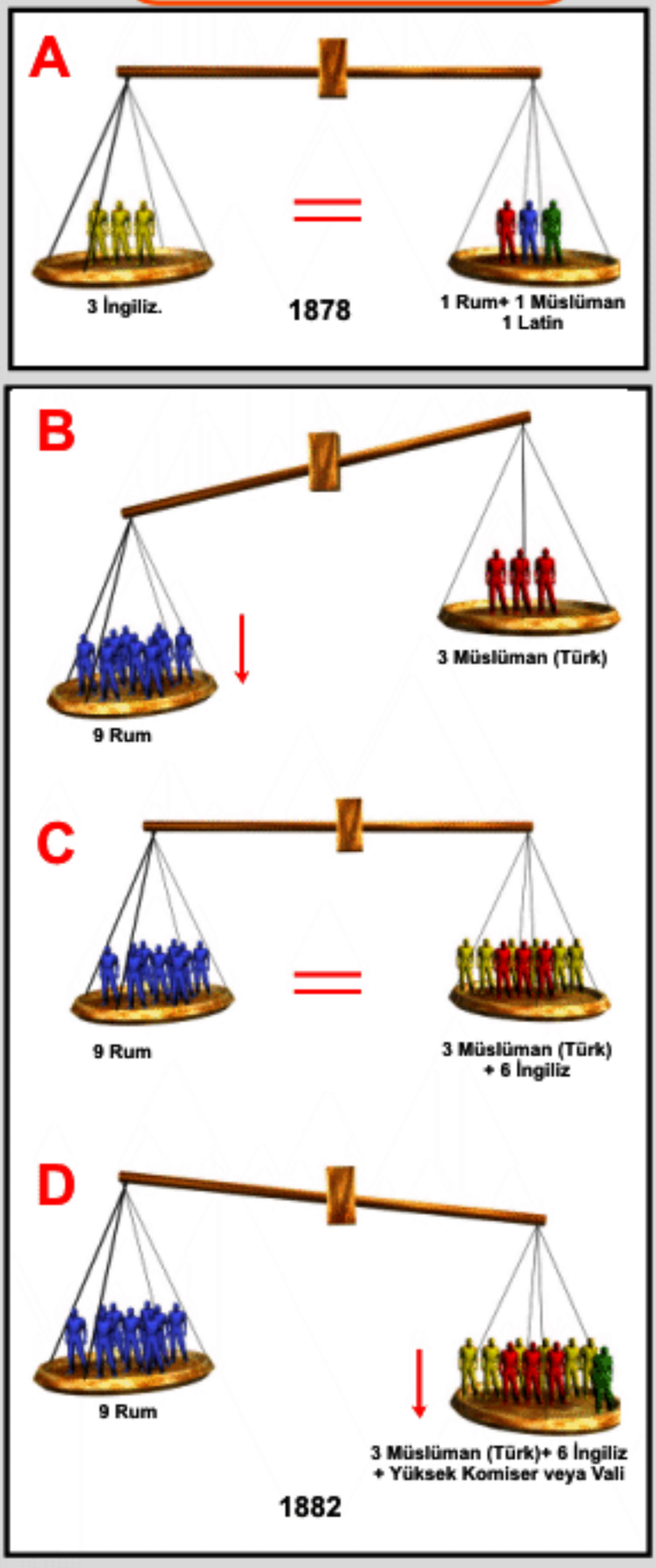
İngilizler, Kıbrıs'ı devraldıkları ilk yıl, diğer kolonilerinde yaptıkları gibi, Kıbrıs adasını nasıl yöneteceklerini belirleyen bir anayasa hazırladılar. İki yıl içinde de adayı, İngiltere'deki Koloniler Bakanlığı'na bağladılar. İlk anayasaya göre , adamızı bir İngiliz Yüksek Komiser yönetecekti. Oluşturulacak yasama ve yürütme meclisleri Yüksek Komiser'e yardımcı olacaktı. Yargı işlerine ise, başkanlığını yine Yüksek Komiser'in yapacağı bir Yüksek Mahkeme bakacaktı. Ayrıca Kaza Mahkemeleri ve Müslümanlar için Şeri Mahkemeler de olacaktı.

1882 yılında İngilizler Kavanin Meclisi'ni, ilk bakışta oldukça demokratik görünen bir yapıya kavuşturdular. Bundan böyle Meclis üyelerinin çoğunluğunu yerli Kıbrıslılar(12 kişi) oluşturacak, üstelik bu üyeleri halk seçecekti. Toplam 18 kişiden oluşacak meclisin sadece 6'sı atanmış İngiliz memur olacaktı. Seçimle işbaşına gelecek Kıbrıslı vekillerin, 9'u Rum olup Rumlar tarafından seçilecek, 3'ü ise Müslüman olup Kıbrıslı Türkler tarafından seçilecekti. İngiliz yönetimi bu durumu, Rumların adadaki nüfuslarının daha çok olduğu yani rakamların nüfus oranına göre belirlendiği şeklinde açıklıyordu.

Kavanin: yasama

Kavanin Meclisi

Peki acaba :
Adanın Müslüman Türkleri ile Hristiyan Rumları, İngiliz sömürge hükümetinden memnun muydu? İngiliz yöneticilerinden temel şikayetleri ve istekleri nelerdi?

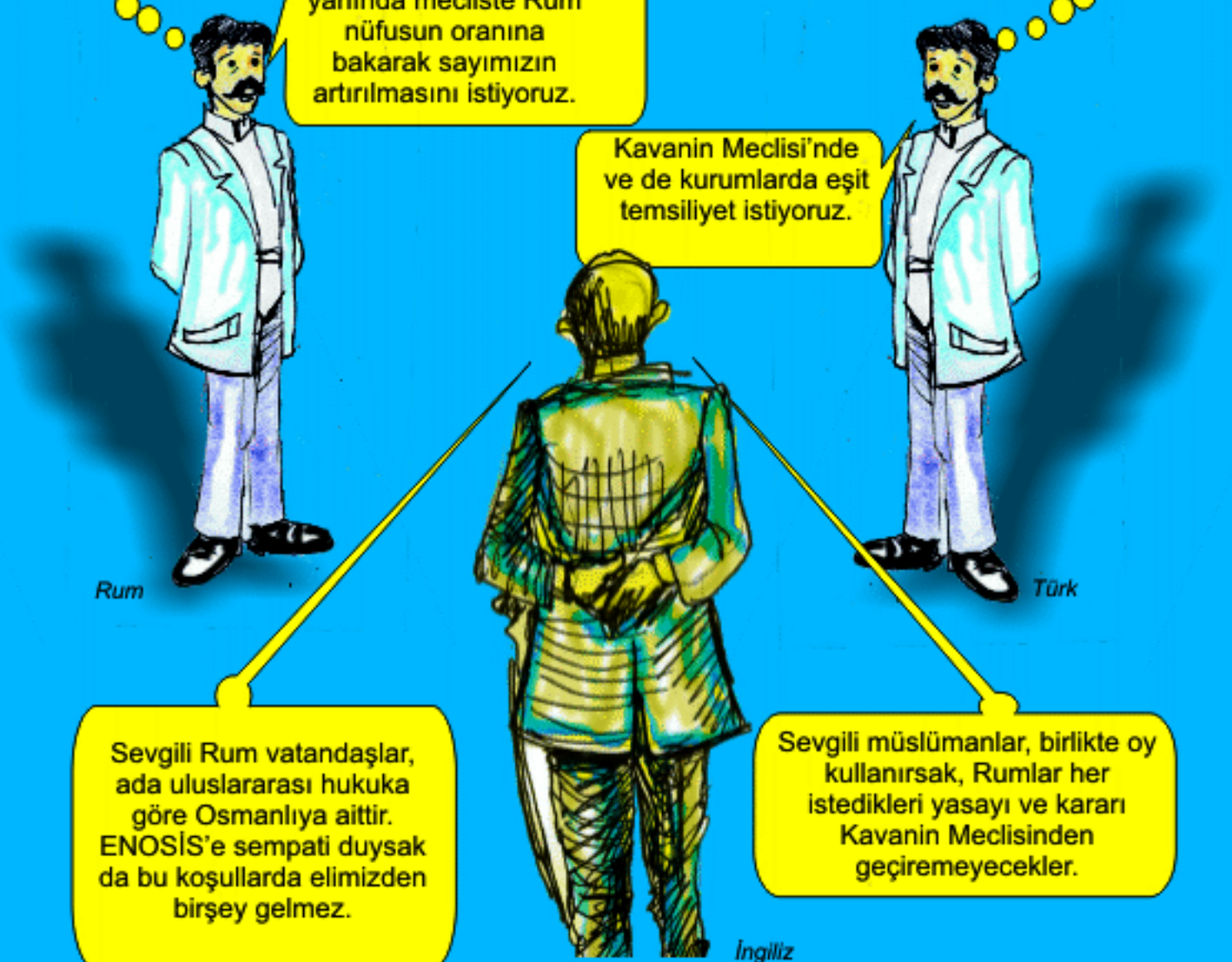
İngiliz idaresinde Rum ve Türk isteklerini karşılaştıralım.

Biz ENOSİS'in gerçekleşmesini (adanın Yunanistan'a verilmesini) istiyoruz.

Bunun yanında mecliste Rum nüfusun oranına bakarak sayımızın artırılmasını istiyoruz.

Bizler İngilizlerin adadan çıkmasını Kıbrıs'ın esas sahibi olan Osmanlılara verilmesini istiyoruz.

Kavanin Meclisi'nde ve de kurumlarda eşit temsiliyet istiyoruz.

Sevgili Rum vatandaşlar, ada uluslararası hukuka göre Osmanlıya aittir. ENOSİS'e sempati duysak da bu koşullarda elimizden birşey gelmez.

Sevgili müslümanlar, birlikte oy kullanırsak, Rumlar her istedikleri yasayı ve kararı Kavanin Meclisinden geçiremeyecekler.

4.3 Toplumsal Yaşam

Acaba, İngiliz döneminde ada halkının yaşamı, sosyo-ekonomik durumu nasıldı?
Kıbrıslıların, İngiliz yönetiminden ortak şikayetleri nelerdi?

Kıbrıslı Türkler ve Rumlar, farklı dinden ve dilden olmalarına rağmen yüzyıllardır ayni adada birlikte yaşıyorlardı. "Yurt" bildikleri Kıbrıs'ı tümü seviyordu. Adalı ve Akdenizli olmanın iyi ve kötü yanlarını birlikte yaşıyorlardı. Yemekleri, müzik zevkleri, giyim tarzları, eğlence anlayışları, hal-tavır ve mimikleri birbirine çok benziyordu. Kuraklık, deprem, salgın hastalık olduğu zaman birlikte acı çekiyorlardı. İşler iyi gittiğinde ise bundan birlikte faydalanıyorlardı. Yönetim bozukluklarından, ağır vergilerden birlikte şikayet ediyorlardı. Onlar adına yabancı yönetimlerin karar vermesine, fikirlerinin sorulmamasına birlikte kızıyorlardı. Aslında Kıbrıslılar arasındaki sorun din, dil gibi bazı farklılıklardan değil, bu farklılıkların politikaya alet edilmesinden kaynaklanacaktı. Milliyetçilik akımları (özellikle Enosis) ile Böl-Yönet politikası, siyasi hedeflerin farklılığına yol açacaktı.

Kıbrıslıların ekonomik refah düzeyi düşüktü. Nüfusun çoğu köylerde yaşıyordu. Geçimlerini tarım ve hayvancılıktan sağlıyorlardı. Özellikle keçi ve koyun besliyorlardı. Ticaretle daha çok Hıristiyan Rumlar uğraşıyordu. Müslüman Türkler ise memur olmayı ve çiftçiliği tercih ediyorlardı.

Kıbrıslıların temel beslenme maddeleri ekmek, baklagiller, sebze ve bir miktar et idi. Kıyafetleri ve ayakkabıları daha çok ölçü alınarak siparişle yapılıyordu. Ailelerine düşkün olan Kıbrıslılar, dini bayramlarda, düğün gibi özel günlerde ve panayırlarda aileleriyle birlikte eğlenmeyi seviyorlardı. kahvehaneler ve hamamlar insanların sosyal olarak biraraya geldikleri yerlerdi.

Kuraklık, deprem, sel gibi doğal afetler; tifo, verem, sıtma gibi salgın hastalıklar Adalıları dönem dönem büyük sıkıntıya sokuyordu. Aynı şekilde Adada çekirge sorunu vardı. Çekirge sürüleri tarım ürünlerini mavhediyordu.

Sorunun "siyasi" olduğu söylenebilir mi?

Hayat , sadece siyasetten mi ibaret?

Kıbrıslıların gündelik yaşamı, kültürel, ekonomik durumları nasıldı?

Bazı Meslekler

Dezgah:

Ekonomik ve sosyal bir faaliyet olan dokumacılık genellikle köylerde ve kadınlar tarafından gerçekleştirilmekteydi. Dezgah denilen dokuma makinesinde her türlü kumaş dokunmaktaydı.

Sabancı:

Resimde görülen saban tarımsal faaliyetin vazgeçilmez bir unsuruydu.

Üzüm Satıcısı:

Tarımsal faaliyetlerden bir diğeri de bağcılıktı. Üzümleri ve şarapları ile ünlü olan Kıbrıs'ın ekonomisinde bu faaliyetlerin de katkısı önemlidir.

Zeytinyağı Değirmeni:

Zeytin ve zeytinyağı üretimi adanın en önemli gelir kaynaklarındandı. Birçok bölgede bulunan yağ değirmenlerinde köylerden toplanan zeytinlerden hem katkısız hem de kaliteli yağ çıkarılmaktaydı.

Çörekçi:

Bayramlarda ve düğünlerde geleneksel olarak hazırlanan çörekler Kıbrıs kültürünün bir özelliğidir. Özellikle düğün öncesinde törene davet edilenlere davetiye yerine çörek dağıtılırdı.

Müzisyenler:

Düğünlerde, sünnet törenlerinde ve eğlencelerde müzisyenler, Kıbrıs müzikleri ile büyük beğeni toplarlardı.

Çarşı:

Hem el yapımı ürünlerin satıldığı hem de meyve - sebze gibi her türlü ihtiyacın karşılanabileceği çarşılar vardı. Buraları birer bayram yeri gibi sosyal buluşma merkezleri idi.

Bayram yeri:

Bayramlar Kıbrıs halkının sosyal faaliyetleri arasında çok önemli bir yere sahiptir. Bayram yerleri bir çok kişinin hasret giderdiği satıcıların para kazandığı ve çocuklar için de eğlence yerleri idi

Cıncıraklar (Dönme Dolap):

Şimdiki dönme dolapların atasıdır.

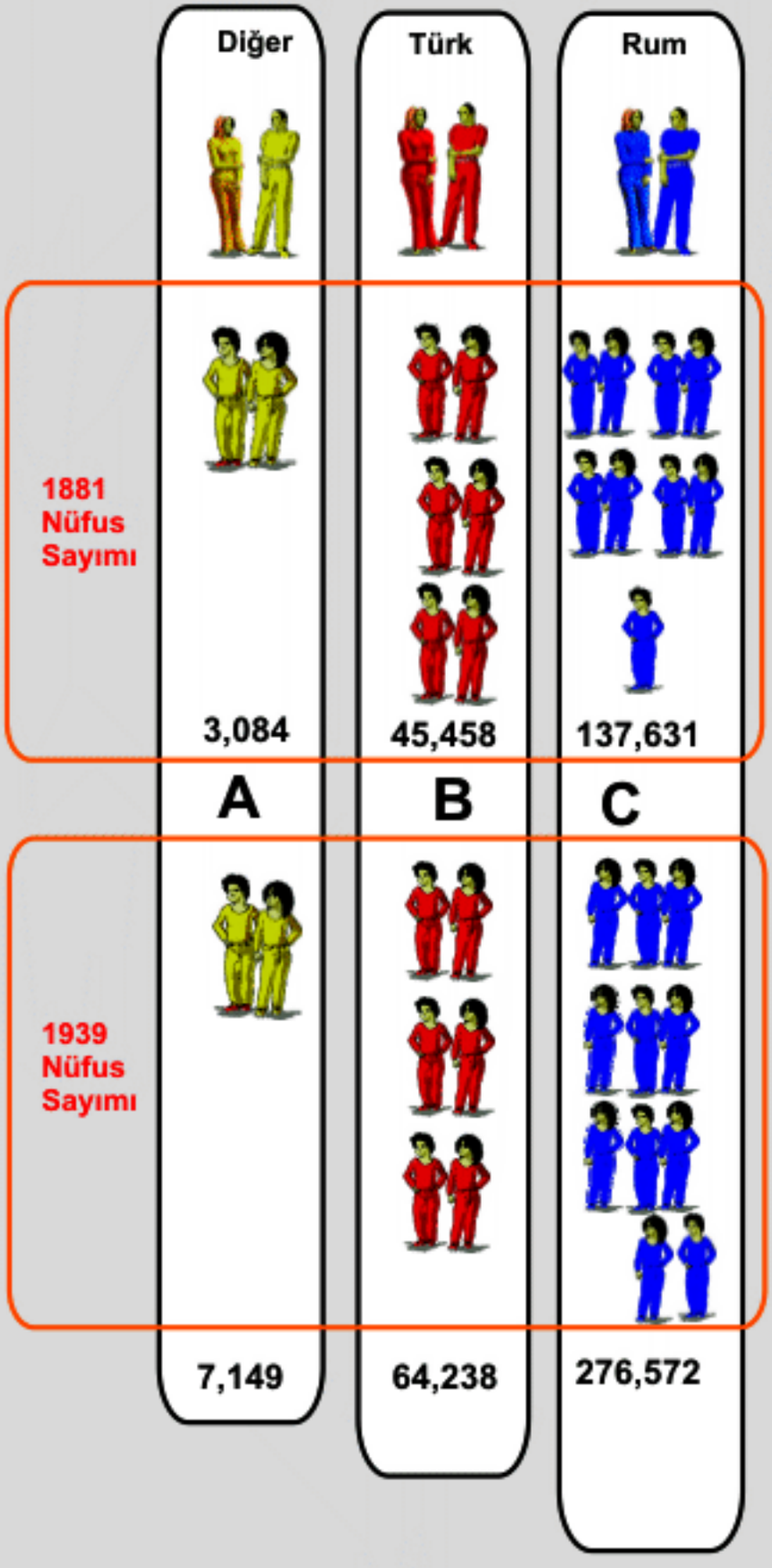

Mavna (Girne limanı)

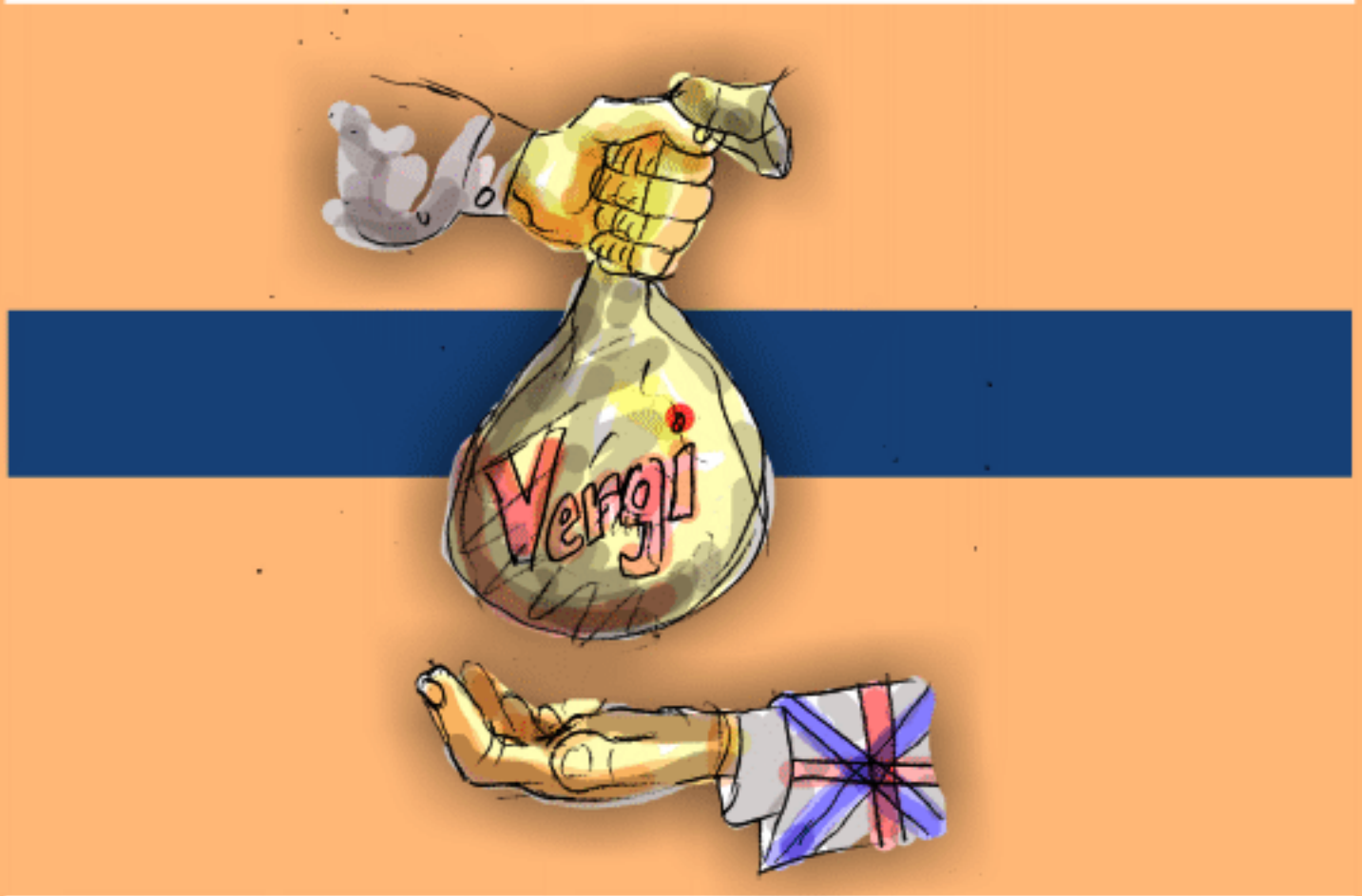
Kıbrıs Akdeniz'in kuzey doğusunda bir ticaret merkezidir. Doğu - Batı ticaret yolu üzerinde bulunan adanın ticari limanları her zaman canlılığını korumuştur.

4.3.1 Nüfus

Diğer
Türk
Rum
1881 Nüfus Sayımı
3,084
45,458
137,631
A
B
C
1939 Nüfus Sayımı
7,149
64,238
276,572

4.3.2 Vergiler

1882 Anayasası ile Hristiyanlarla Müslümanlar için vergi dilimlerini eşitleyen İngilizler, Osmanlıdan kalma vergileri fazlasıyla toplamaya devam ettiler.
Adalıların ödemek zorunda oldukları vergiler arasında en büyük sıkıntıyı yaratan, 1878 anlaşmalarına göre İngilizlerin Osmanlıya her yıl ödeyeceklerini söyledikleri 92,800 Sterlin idi. Üstelik İngiliz Hükümeti bu parayı Osmanlıya vermiyor, Osmanlının Avrupalı bankerlere olan borçlarına sayıyordu.

Adalıların İngiliz Yönetiminden başlıca şikayetleri :

Ağır vergiler

Toplanan vergilerin adanın ve adalıların ihtiyaçları için harcanmaması

Ada halkının 1920'li yılların sonlarına kadar "yerli" şeklinde adlandırılıp, sosyal hayatta küçümseyici bir tavır takınılması

Yönetimdeki üst düzey mevkilerin sadece İngilizlere ayrılması

Adanın tarihi eserlerinin İngiltere'ye götürülmesi

4.3.3 Eğitim :

1885 yılında adamızda 197 Hristiyan Rum okulu ve 96 Müslüman Türk okulu vardı. Kilse gözetimindeki Rum okullarında Yunanistan'ın milliyetçi eğitim sistemi ile müfredatı örnek alınmıştı. Öğretmenler ve kitaplar Yunanistan'dan getirtiliyordu. Rum çocuklarına Yunan dili, tarihi, ulusal günleri, "Yunan kahramanlığı" öğretiliyordu. Birer Yunan milliyetçisi olarak yetiştirilmek isteniyorlardı. Milliyetçi eğitimde örneğin Kıbrıs Tarihi, Helenizm'den başlatılıyor, Kıbrıs bir Yunan yurdu olarak gösteriliyordu. Yunan milli kimliği, tarih boyunca Osmanlılara ve Türklere karşı verilen mücadeleye dayandırılıyordu. Kıbrıslı Rum milliyetçileri her Osmanlı-Yunan savaşında ve Yunanistan'ın bağımsızlık yıldönümlerinde Enosis gösterisi yapıyorlardı. Müslüman Türkler ise her seferinde bu gösterileri protesto ediyorlardı.

Müslüman Türk okullarında, başlangıçta ağırlıklı olarak dinsel bir eğitim veriliyordu. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra, Türk çocuklarına da milliyetçi bir eğitim verilmeye başlandı. Kitaplar ve öğretmenler Türkiye'den getirtiliyordu. Milli günler öğretilip kutlanıyordu. Kıbrısın bir Türk yurdu olduğu öğretiliyordu.

İngiliz yönetimi, milliyetçi eğitime zaman zaman karışmıyor, İngiliz çıkarlarına ters düştüğü zamanlarda ise kısıtlamaya çalışıyordu. 1929 yılına kadar Rum ve Türk öğretmenlerin maaşları ile okulların harcamalarını her bir toplum, hükümetten bağımsız olarak halktan topladıkları bağışlarla, kendileri karşılıyorlardı.

4.3.4 Toplum Müzik İle Kimliğini Arıyor

Darü'l-elhan

1920'li yıllarda toplumda müzik, sadece meyhane ve kahvehane köşelerinde dinlenmekteydi.
Müzisyenler sadece içkili ortamlarda görüldüğünden, toplumda onlara kötü gözle bakılıyordu. Dönemin eğitimli gençleri, müziğin kültürel bir zenginlik olduğunun bilincindeydiler. Onlara göre müzik topluma sevdirilmeli ve sosyal hayata renklilik katmalıydı. Özellikle Türk Sanat Müziği gösterilecek ilgi, toplumun İngiliz idaresine karşı kimliğini bulmasına da yardımcı olacağına inanıyorlardı.

İşte bu amaçla Tiyatro ve Müzik kollarından oluşan bir grup kuruldu. Gruba "Darülelhan" ismi verildi.

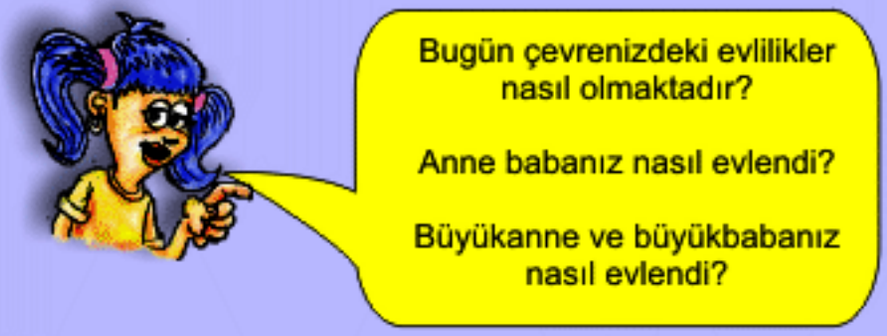

Grup 1925 yılında Dr. Derviş Kayyımbaşoğlu'nun girişimleri ve Dr. Zekai beyin yardımlarıyla kuruldu.
Grupta Nazım Ali İleri, Udi Hüseyin Onbaşı ve Hafız Şefik gibi değerli müzisyenler bulunuyordu. Çalışmalar Dr. Zekai beyin evinde yapılıyordu. Darülelhan, "Türk Sanat Müziği'nin meyhane bucaklarından kurtulması ve müziğe gerçek değerinin verilmesi" görüşüyle yola çıkmıştı.

Grup ilk konser ve tiyatro gösterilerini 1925 yılında Baf'ta verdi. Kıbrıs Türk toplumunun bu yöndeki sosyal yaşantısına önemli katkılar koymaya başladı.

Daha sonraları Darülelhan'ın müdürlüğüne getirilen Nazım Ali İleri, Türk müziğinin Kıbrıs'ta gelişmesinde önemli rol oynadı. O dönem Kıbrıs'ta bilinen tek Kıbrıslı Türk bestekardı. Ayrıca yazmış olduğu "Perilerin Aşkı", "Zehirli Çiçek", "Gülizar" gibi operetleriyle de, toplumun bu yöndeki kültürüne büyük katkılar sağladı.
Daha sonra Darülelhan, Türk Musiki Okulu haline geldi ve topluma birçok müzisyen yetiştirdi. Darülelhan, 1936'ya kadar çalışmalarını sürdürdü.

4.3.5 İngiliz Döneminde Kıbrıs Türk Ailesi

Aile Yapısı

20. yüzyılın başında Kıbrıs Türk toplumu, tarıma dayalı bir ekonomik yaşam sürmekteydi. Söz konusu yüzyılın başında aile, üretim ve tüketim birimi idi. Kadınlar evlerindeki dokuma tezgahlarında ihtiyaç duydukları kumaşları dokurlardı. Üretilen bu kumaşlardan elde edilen gelir, ihtiyaçlarının karşılanmasında harcanırdı.

Tarıma dayalı ekonomik yaşam aile yapısı üzerinde de etkili olmuştur. Ailedeki kadın, erkek ve çocukların rolleri bu çerçevede belirlenirdi. Kadın, tarım ve hayvancılık işlerinde erkeğe yardım ederdi. Bunun yanında ev içi işleri düzenlerdi: Hellim yapar, zeytin tuzlar, fırın yakıp ekmek yapar, çamaşır yıkar, yemek pişirir, çocukların bakımını üstlenir... Erkekler ise hayvancılık ve tarım işleri ile uğraşırdı.

Bu dönemde ailede çocukluk yok gibidir. Çocukluk, hemen geçilmesi gereken bir dönem olarak görülür. Sekiz-on yaşlarında kız çocukları annelerine, erkek çocukları da babalarına yardım etmeye başlarlardı. Çocuklar kısa sürede yetişkin yaşamına hazırlanırdı.

Evlilik

Evlilikler, bugünkü gibi yapılmazdı. Kız ve erkeğin evlilik öncesi görüşmeleri hoş karşılanmazdı. Genellikle yaşlı ve tecrübeli kadınların aracılığıyla evlilikler yapılırdı. Erkeğin, kadın akrabaları kızı görmeye giderlerdi. Buna halk arasında "görücülük" denir. Erkek tarafı kızı beğenirse dünürcülüğe gidilirdi. Dünürcülüğe gidileceğini, erkeğin ailesinden yaşlı bir kadın, kızın ailesine bildirirdi. Yaşlı kadın, bunu kızın ailesine aşağıdaki manilerle bildirirdi:

Yaşlı Kadın:
"Havlımızda vardır padem
Size getirdik oğur gadem
Sizden bir cevahir isterig
Verecen yoksa ne den?"

Kızın ailesinin cevabı olumlu ise
"Tenceremde gaynayan otdur
Yeyemem garnım toktur
Bu söylediğiniz sözlere
Hiç bir diyeceğim yoktur"

Cevap olumsuz ise
"Tenceremde gaynayan otdur
Ben yeyemem garnım tokdur
Sizin söylediğiniz sözler
Benim fikrimde yoktur"

Bu maniler bölgelere göre de farklılık gösterebilmektedir.

Kız tarafının cevabı olumlu ise kız istemeye gidilirdi. Buna "dünürcülük" denirdi. Damat da dahil olmak üzere erkekler bu işe pek karışmazlardı. Sadece kız ve erkek babalarının onayı alınırdı. Dünürcülükte oğlan tarafından yetkili kişi "Allah'ın emri, peygamberin kavli ile oğlumuz Hüseyin'e, kızınız Ayşe'yi isterik." diyerek kızı isterdi.

Kız istendikten uygun bir süre sonra nikah kıyılırdı. Köy ya da mahalle imamı, yanına iki şahit alarak kızın bulunduğu odanın kapısının önüne gider. Kız yakın akrabaları ile birlikte kapı arkasında durur. İmam, "Vekilin olayım Yahya oğlu Hüseyin'le nikağını kıyayım mı?" diye üç defa sorar. Kızın birinci soruda yanıt vermesi pek hoş karşılanmaz, hafiflik olarak düşünülürdü. Üçüncüde "Evet" der ve böylece nikah kıyılırdı. Ancak düğüne kadar kız ve oğlan görüşmezlerdi.

Düğün ise kadın ve erkekler arasında ayrı ayrı yerlerde yapılırdı. Düğünler bir hafta sürerdi. Bu süre içinde "Hamam Dönmesi", "Kına Gecesi", "Gelin Alayı" gibi törenler düzenlenirdi.

Evlenen çiftler anne babalarının evlerinden ayrı bir eve yerleşirlerdi. Anne babası ile birlikte oturanlara pek rastlanılmazdı.

Ailelerarası İlişkiler

Aileler arsındaki komşuluk ilişkilerine önem verilirdi. Bu durumun atasözlerimize de yansıdığı görülmektedir. Örneğin:

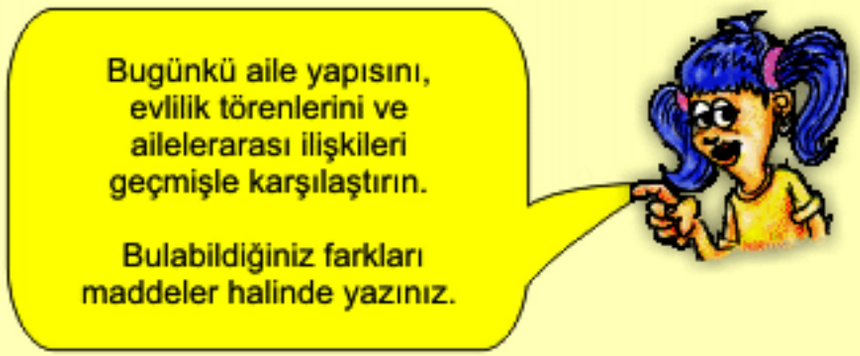
"İnsanın ölüsü bile komşusundan sorulur"

"Komşuda pişer, bize de düşer"

"Ev alma, komşu al"

"Kötü komşu insanı mal sahibi eder"

Bu dönemde aileler arsındaki ilişkilerde kadın erkek ayrımı olduğu görülmektedir. Kadınlar çocuklarla birlikte akraba, komuşu... ziyaretine giderken, erkekler de köy kahvesinde toplanırlardı.

4.4 İngilizler Adamız İçin Neler Yaptı

İngiliz döneminde adamızda önemli yatırımlar da yapılmıştır.

Demiryolları :
Lefkoşa-Mağusa ve Lefkoşa-Omorfo (Güzelyurt) hatları yapıldı.

Limanlar : Mağusa Limanı (ancak II. Dünya Savaşından sonra bitirildi)

Yollar : İlk motorlu taşıtlar ülkemize geldi. Motorlu arabalara uygun yollar yapıldı. Köy yolları kanununa göre köylüler, yılda 6 gün yol yapımında işçi olarak çalışmak ve ayrıca para (harç) ödemek zorundaydılar.

Ağaçlandırma : Ağaç dikimine önem verildi. Ormanlarda hayvan otlatma ve ağaç kesimi yasaklandı. Özellikle keçileri otlatmak isteyen ve yeni ekilebilir arazi açmak isteyen fakir köylüler bu durumdan şikayetciydiler. Ayrıca ingiliz idaresi Kıbrıstaki bataklıkları kurutmak için Avustralya kıtasından getirttiği Ocaliptus (Efkalitto) ağaçlarını birçok yere ekerek "**sıtma hastalığının**" da önüne geçmiştir.

Bir kooperatif mühür örneği

Bankalar ve Kooperatifler : Ağır vergiler, kuraklık, kötü hasat ve ekonomik krizlerden etkilenen fakir köylüler, tefecilere borçlanmak zorunda kalıyordu. Tefecilerden yüksek faizle borç para alan köylüler, borçlarını ödeyemeyince topraklarını kaybediyor, hatta hapise düşüyorlardı. Bu sorunu gidermek için köylüye düşük faizle ve uzun vadeli kredi sağlayabilecek köy kooperatifleri kuruldu. 1925 yılında 27 tane köy kooperatifi varken, 1930 yılına gelindiğinde bu sayı 326'ya yükseldi. Ayrıca adada Osmanlı Bankası (Eylül 1878) ve Ziraat Bankası gibi bankalar faaliyette idi.

Para Birimi : 1879 yılında Kıbrıs için özel bakır ve gümüş paralar çıkarıldı. Sterlin de adamızda geçerli para birimiydi.

Antik Eserler Dairesi : Tarihi eserler bakımından zengin olan ülkemizde arkeolojik kazılarla, müzecilikle ve tarihi eserlerle ilgilenecek bir daire kuruldu.

Basın Yayın : İlk basımevi İngilizlerin adaya gelişinden sonra Henry King and Co. Tarafından Larnaka'da kuruldu.

İlk Gazete, Rumca ve İngilizce olarak Rumlar tarafından 1878 yılında Larnaka'da çıkarılan , haftalık "Kipros" gazetesidir. Daha sonra Rumlar "Neon(Yeni) Kition" isimli gazeteyi çıkarmaya başladılar

İlk Türkçe gazeteler ise Ümid (1879), Saded (1889), Zaman (1891) gibi gazeteler idi. Ümid ve Saded gazetelerinin nüshaları günümüze dek ulaşamamıştır. Daha sonraki yıllarda Hakikat, Vatan, Söz ve Masum Millet gibi gazeteler de çıkarılmıştır.

Ingiliz döneminde Türklerin çıkardığı eski gazete örnekleri

5. ÜNİTE
BÜYÜK SAVAŞ VE KIBRIS

1914 yılına gelindiğinde, dünyada adamızı da yakından etkileyecek yeni gelişmeler oluyordu. Avrupa'nın gelişmiş ülkelerinin sömürgecilik yarışı, büyük bir kavgaya dönüşmüştü. Sömürgecilik pastasından yeterli payı alamadığını düşünen Almanya ve müteffikleri bir yanda, Büyük Britanya ve Fransa gibi ele geçirdikleri yerleri Almanya'ya kaptırmak istemeyenler öte yanda olmak üzere büyük bir savaşa tutuştular.

Tarihte Birinci Dünya Savaşı olarak bilinen bu savaşa Osmanlı Devleti de katıldı. Ama Almanya yanında. Böylece Osmanlı, Büyük Britanya ile farklı saflarda yer almış oluyordu.

- Oysa bu iki devlet Ruslara karşı ittifak kurmamış mıydı?
- Osmanlı da bu ittifak karşılığında Kıbrıs'ın yönetimini geçici olarak Büyük Britanya ya vermemiş miydi?
- Peki şimdi ne olacak?
- Bu durum Kıbrıs'ı özellikle de Kıbrıslı Müslümanları nasıl etkileyecekti?

İngiltere Kıbrıs'ı tek taraflı olarak kendi topraklarına kattı

Osmanlı'nın Almanya yanında savaşa girmesinin ardından İngiltere, 1878 anlaşmalarının artık kendisi için geçerli olmadığını açıkladı. Kıbrıs'ın bundan böyle bir İngiliz toprağı olduğunu tek yanlı olarak ilan etti. 1915 yılında ise İngiltere Adayı Yunanistan'a vermeyi teklif etti. Karşılığında da Yunanistan'ın İngiltere yanında savaşa girmesini istiyordu.

O sıralarda savaşı Almanya'nın kazanacağını düşünen Yunan devlet adamları bu teklifi reddettiler. Daha sonra Yunanistan savaşa girmeye karar verdiğinde ise, Kıbrıs'tan daha büyük yerleri alma hevesine kapılacaktı. Anadolu'yu işgal etmeye girişecekti.

Büyük Savaş'tan Almanya ve dolayısıyla Osmanlı Devleti yenik çıktı. O dönemin Osmanlı Hükümeti, 10 Ağustos 1920 tarihinde, Osmanlı devletinin parçalanması anlamına gelen Sevr Antlaşması'nı imzalamak zorunda kaldı. Bu Antlaşma ile Osmanlılar, birçok Osmanlı toprağı yanında Kıbrıs adası üzerindeki tüm haklarından vazgeçtiler. Kıbrıs'ın artık bir İngiliz toprağı olmasını kabul ettiler.

Büyük savaş devam ederken Kıbrıs'ta neler oluyor, Kıbrıslılar neler yaşıyor ?

Birinci Dünya Savaşı nedeniyle İngilizler, adada bir "olağanüstü hal" yönetimi başlatmışlardı. tarım ürünü, hayvanlar, ve at arabaları gibi ihtiyaç duydukları malzemeleri Kıbrıslı Rum ve Türklerden kendi belirledikleri fiyatlarla topluyorlardı. Ayrıca Kıbrıs ormanlarından İngiliz ordusu için bol miktarda kereste sağlıyorlardı. Savaş ekonomisi, insanları daha da fakirleştirmişti. Binlerce Kıbrıslı Rum ve Türk, Almanlara karşı İngiliz ordusunda "katırcı" olarak görev yapmak üzere paralı asker yazılmıştı.

Sevr Antlaşması'nın ardından Osmanlı toprakları İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunanların işgaline uğradı. Tüm bu gelişmeler karşısında, dünya savaşında aktif görev alan Osmanlı komutanlarından **Mustafa Kemal Paşa** ile arkadaşları harekete geçtiler. Osmanlı Devletinin imzalamış olduğu Sevr Antlaşması'nı ve ülkelerinin emperyalist Avrupa devletlerince işgalini kabul etmediler. Özellikle İzmir'in Yunanlar tarafından işgal edilmesi onlar için kabul edilemez bir gelişmeydi. Böylece Mustafa Kemal Paşa ile arkadaşları, Türkiye halkını örgütleyerek "Kurtuluş Savaşını" başlattılar.

Kıbrıslılar, Anadolu'daki gelişmeleri özellikle de bir Türk-Yunan savaşına dönüşen Kurtuluş Savaşı'nı takip etmeye çalışıyorlardı. Kıbrıslı Rumlar, Yunanlıları destekliyorlardı. Kıbrıslı Türkler ise Anadolu'daki Türk ordusuna göndermek üzere bağış topluyorlardı. Yardım dernekleri kurdular. "Kosova Muharebesi", "Vatan yahut Silistre" gibi tiyatro oyunları sahneleyerek para topluyorlardı.

5.1 Büyük Savaşın Sonu Ve Lozan

Sonuçta, Kurtuluş Savaşı'nı kazanan Mustafa Kemal Atatürk önderliğindeki Türkiye halkı oldu. Yunan ordusu kendi ülkesine döndü. Bu savaş, Yunanlılar için büyük bir felaket (Küçük Asya Felaketi) olurken, Türkler için büyük bir zaferdi. Kıbrıs'a da bu şekilde yansıdı. Yunanistan'ın Türkiye'yi işgali sırasında bir grup Kıbrıslı Rum sevinç gösterilerinde bulunmuştu. Savaşın sonucu belli olduktan sonra ise bu sefer Kıbrıslı Türkler Sarayönü Meydanı'nda toplanıp olayı kutladılar.

Türk Kurtuluş Savaşı sonrasında Lozan Barış Antlaşması (1923) imzalandı. Bu antlaşma ile Türkiye Cumhuriyeti, yaklaşık olarak bugünkü sınırlarıyla tüm dünya tarafından bağımsız bir ülke olarak tanınıyordu. Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı olan Atatürk, "Yurtta Barış Dünyada Barış" ilkesiyle tüm ülkelerle barış ortamı içerisinde Türkiye'yi modern ve gelişmiş bir ülke yapmayı yeni hedef olarak belirledi. Savaşın kötülüklerini ve acılarını çok iyi bilen Atatürk ile Yunanistan Başbakanı Venizelos ülkelerinin dost olması gerektiğine karar verdiler.

Venizelos

5.1.1 Lozan'da Kıbrıs konuşuldu mu?

Lozan'da da, Sevr Antlaşması'nda olduğu gibi Türkiye, Kıbrıs'ın bir İngiliz toprağı olduğunu tanımış (madde 19) ve Kıbrıs üzerindeki her türlü haklarından vazgeçtiğini (madde 16) kabullenmek durumunda kalmıştı. Türk Kurtuluş Savaşı'nın sınırlı ve gerçekçi hedefleri (Misak-ı Milli) arasında Kıbrıs yoktu. Dünyaya kendisini kabul ettirme mücadelesi veren Lozan'daki Türk heyeti, Kıbrıs'ı gündeme getirmedi. Ama Kıbrıs'ın geleceğiyle ilgili bir maddeyi kabul etmeyip, antlaşmadan çıkarttırmayı başardılar. Bu maddede, Kıbrıs'ın gelecekte bir başka ülkeye verilmesi gibi herhangi bir değişikliği Türkiye'nin şimdiden kabul etmesi öngörülüyordu. Lozan'da bulunan İsmet Paşa liderliğindeki Türk heyeti bu maddeyi kabul etmedi.

Hakk-ı Hıyar

Lozan Antlaşması 21. Maddesi, Kıbrıslı Türklere İngiliz vatandaşlığıyla Türk vatandaşlığı arasında seçim yapma hakkı (Hakk-ı Hıyar) tanımaktaydı. Böylece Türkiye'ye göç edenler Türk vatandaşı, Kıbrıs'ta kalanlar İngiliz vatandaşı olacaktı.

Göç belgesi

Göç konusunda Kıbrıslı Müslüman Türkler çelişkili duygular yaşamış olmalılar. O dönemin gazetelerinde, göçe sıcak bakanlar ile göçe karşı olanlar yazılar yazmaktaydılar.
Örneğin Söz gazetesinde yazan Ahmet Raşit ve Mehmet Remzi (Okan) halkı göç etmeye davet ediyorlardı. Birlik Gazetesi'nde yazan Osman Nuri ile Fadıl Niyazi (Korkut) gibi aydınlar ise göçü durdurmaya yönelik yazılar yayımlamaktaydılar.

Sonuçta 1924-1927 yılları arasında sadece 5000 Kıbrıslı Türkün göç ettiği, bunların bir kısmının ise geri döndüğü bilinmektedir. Yine de bir kısım Kıbrıslı Türklerin yurtlarından çeşitli ülkelere göçleri dönem dönem devam edecekti. Sizce neden?

Lozan sonrasında göç etmeyip adada kalan Kıbrıslı Müslüman Türkler, eğitim, din, vakıflar gibi kendi kurumlarını kendileri yönetmek isteyeceklerdi. Kendileriyle ve memleketleriyle ilgili konularda söz sahibi olmak istiyorlardı. Bunun için liderlik ve örgütlenme gerekiyordu.

5.2 Kıbrıslı Türklerde Liderlik Ve Örgütlenme

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Kıbrıslı Türkler için koşullar değişmişti. Artık Osmanlı diye bir devlet yoktu. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti devletinin ise Lozan'la birlikte Kıbrıs üzerinde söz hakkı bulunmuyordu. Ada hukuken bir İngiliz toprağı olmuştu. Artık adamızdaki en yüksek İngiliz yöneticiye "Vali" deniyordu.

Değişen koşullar karşısında Kıbrıslı Türk Kavanin Meclisi üyeleri, gazeteciler, doktorlar, avukatlar, öğretmenler, din adamları gibi ileri gelenler, başlıca iki gruba ayrılmaya başladılar. Kıbrıslı Müslüman Türk halkının geleceğiyle ilgili olarak neler yapılması gerektiği konusunda fikir ayrılığına düştüler. Bir grup, kendilerini "Müslüman İngiliz vatandaşları" olarak görüyorlardı. İngiliz yönetimiyle iyi ilişkiler kurarak Adada yönetici olmak istiyorlardı. Bu grubun lideri, Evkaf kurumunun Müslüman üyesi Mehmet Münür Bey sayıldığından bu gruba "Evkafçılar" da denmekteydi. Evkaf, sahip olduğu mal varlığı ve zenginlik nedeniyle Kıbrıslı Müslüman Türk halkının en önemli kurumuydu.

Müslüman Türk aydınlar 1881 yıllında kurulan Osmanlı Kıraathanesi bünyesinde toplanıyorlar ve Kıbrıs Türk halkını bilinçlendiriyorlardı.

KEMALİSTLER
(Atatürkçüler)

- Türkiye ile yakın ilişkiler kurmak
-Atatürk Devrimlerini uygulamak
-İngilizlere karşı gerektiğinde Rumlarla da birlikte hareket etmek

EVKAFÇILAR
(Gelenekçiler)

-İngilizlerle işbirliği yaparak mevcut durumun devamı sağlamak.
-Müslüman kimliğini korumak

Ortak Yönleri:
Enosis karşıtlığı

Diğer grup ise kendilerini "Kemalist Türk milliyetçileri" veya Halkçılar" diye adlandırıyordu. Bu grup, Türkiye ile yakın ilişkiler kurmak ve Türkiye'de uygulanan Atatürk devrimlerini adamızda da uygulamak istiyordu.

Kemalist Halkçılar, Adanın iç sorunları konusunda (ağır vergiler, eğitim gibi) İngiliz yönetimine karşı Kıbrıslı Rumlarla işbirliği yapma yanlısıydılar.

Farklı görüşlere sahip bu iki grup arasında liderlik yarışı vardı. Hangisinin Kıbrıslı Müslüman Türk halkını temsil ettiği konusunda, yani toplum liderliği konusunda rekabet içindeydiler.

Bu rekabetten dolayı zaman zaman birbirlerini ağır şekilde suçluyorlardı. Hatta birbirlerini halka ihanet etmekle, hain olmakla suçlayabiliyorlardı.

Kemalist Halkçılar, diğer grubu İngilizci ve yobaz (aşırı dinci) olmakla suçlarken Evkafçılar ise onları Rumcu ve dinsiz olmakla itham ediyorlardı. Bu iki grubun tek ortak yönleri ise Enosise karşı olmalarıydı.

Fadıl Niyazi Korkut

Kurtuluş savaşını ve ardından kurulan Türkiye Cumhuriyetini yakından izleyen Kıbrıslı Müslüman halk, daha önceden aydınlar arasında zaten varolan Türk milliyetçiliği fikrinden etkilenmişti. Kendilerini "Türk" şeklinde tanımlamaya başlamışlardı. Burada ilginç olan 1949 yılına kadar, İngiliz yönetiminin Kıbrıslı Türkleri ısrarla "Müslüman topluluk" şeklinde tanımlamaya devam edecek olmasıdır.

Kıbrıslı Türkler, Atatürk devrimlerini anında ve gönüllü olarak uygulamaya başlamışlardı. Alfabe ve kıyafet devrimleri gibi yasal düzenleme gerektirmeyenler hemen uygulanmaya başlanmıştı. Yasa gerektiren devrimler için Kemalistlerin, hem İngiliz yönetimine hem de değişim istemeyen gelenekçi Müslüman liderliğe karşı mücadele etmeleri gerekecekti.

7 Haziran 1924 tarihinde Mağusa'da "Kıbrıs Türk Cemaat-ı İslamiyesi" adında bir örgüt kurulmuştu. Dönemin Müftüsü Ziyai Efendi, Avukat Midhat ve Avukat Esat Beylerin girişimiyle kurulan bu örgüt, Kıbrıslı Türklerin Lozan sonrasındaki ilk örgütlenme girişimiydi. Kıbrıs Türk tarihinde "gerçek anlamda tüzüğü olan" ilk örgüt olarak bilinir.

Kıbrıs Türk Cemaat-ı İslamiyesi örgütünün başlıca amaçları ve İngiliz Hükümetinden talepleri şunlardı:

- Kıbrıslı Müslüman Türklerin ada çapında örgütlenmesi
- Evkafı, seçilecek 5 kişilik bir komisyonun yönetmesi
- Müftünün, Müslüman halk tarafından seçilmesi
- Şeriye mahkemelerinin Kaza mahkemelerine bağlanması (Şeri yasalar yerine laik yasalar istiyorlar)
- Rum eğitim yasalarıyla Rumlara verilen hakların aynılarının Türklere de verilmesi

İngiliz sömürge hükümeti, Enosis isteyen Rumlara karşı kullanabilmek ve adayı istediği gibi yönetebilmek için, kendisine sadık(işbirliğine hazır) bir Müslüman liderlik istiyordu. Kıbrıslı Müslüman Türk toplumunu kontrol edebilmek için, en önemli kurumları olan Evkaf'ın başına kendisiyle işbirliğine hazır görünen Mehmet Münür Beyi atadı (1925). Aynı kişi, Kavanin ve Yürütme meclislerinde de üyeydi. Ayrıca ortaokullar komisyonu başkanlığı gibi birçok komisyonun da ya başkanı ya da üyesiydi.

İngiliz hükümeti, 1927'de Müftüyü de kendisi atadı. 1928'de ise hemen hemen tüm Müslüman Türk kurumlarını Evkafa bağladı. Evkafı ise bir hükümet dairesi haline getirdi. Böylece İngiliz hükümeti, Evkaf kanalıyla tüm kurumları kontrol edebilir duruma gelmişti.

Tüm bu uygulamalara, Kemalist Halkçılar karşı çıkıyordu. 1930 Kavanin Meclisi seçimleri, Halkçılar ile Evkafçılar arasında bir yarışa dönüştü. İngiliz hükümeti Evkafçıları desteklerken, Adadaki Türkiye Konsolosluğu gizliden gizliye Kemalist Halkçıları destekliyordu. Sonuçta seçimleri, Evkafçıların lideri Mehmet Münür Bey kaybetti.

1930 yılı Kavanin Meclisi seçimlerine katılan Halkçı Grup
Ayaktakiler soldan sağa; Remzi Okan, Dr. Pertev Zühtüzade, Necmi Avkıran
Oturanlar soldan sağa; Av. A. Raşit, M. Necati Özkan, Av. F. Niyazi Korkut

Halkçıların lideri konumundaki Mısırlızade Necati Özkan kazandı. Bu durum, İngilizlerin Kavanin Meclisi'nde kurmuş oldukları dengeyi bozacaktı. Dönemin İngiliz Valisi Storrs'a göre Adada şimdi "Enosisçiler dışında tehlike yaratan yeni unsurlar" vardı.

Mısırlızade Necati Beyin girişimiyle Kemalist Halkçılar, 1 Mayıs 1931 tarihinde bir ulusal kongre topladılar. Adanın tüm kasaba ve köylerinden yaklaşık 150 temsilcinin katıldığı kongrede, 6 maddeden oluşan kararlar alındı. Kıbrıslı Türklerin kendi kurumlarını demokratik şekilde kendilerinin yönetmesine yönelik olan bu kararlar arasında, Müftünün halk tarafından seçilmesi, Evkafın halk tarafından seçilecek 3 Türk üye ile 1 İngiliz memur tarafından yönetilmesi gibi maddeler vardı.

5.3 1931 İsyanı

Dünya ekonomik buhranın (1929-30) da etkisiyle, 1931 yılı adamızdaki sıkıntıların oldukça arttığı bir yıldı. Halk vergilerin hafifletilmesini istiyordu. Oysa İngiliz sömürge hükümeti, Kavanin Meclisi'nden yeni bir gümrük vergisi geçirmek istedi. Mısırlızade Necati Bey, meclisteki Rum üyelerle birlikte olumsuz oy kullanınca gümrük vergisi yasa tasarısı meclisten geçmedi. Kıbrıslı Rumlar ile Türklerin birlikte hareket etmeleri İngiliz yönetiminin hiç hoşuna gitmedi. İngilizler, meclisin kararını hiçe sayarak söz konusu yasayı bir kral fermanıyla yürürlüğe koydular. Bu durum, Kıbrıslıları çok kızdıracaktı.

Aslında Kıbrıslı Rumlar ile Kıbrıslı Türkler, Enosis dışındaki konularda pek de farklı düşünmüyorlardı. Özellikle sosyal ve ekonomik sorunları karşısında, birlikte hareket etmeye eğilimliydiler. Ancak Rum üyelerin her fırsatta Enosis konusunu gündeme getirmesi, Rum-Türk işbirliğini bozuyordu. Bu durum, İngiliz yönetiminin işine geliyordu. 1931'deki işbirliği ortamı da, Rumların çıkardıkları Enosis İsyanıyla etkisiz duruma düşecekti. Kıbrıs tarihinde "1931 Enosis İsyanı" olarak bilinen olayda, öfkeli bir kalabalık Adadaki İngiliz valisinin konağını yakmıştı.

Bu İsyanın ayrıntıları ve içyüzü henüz tam olarak bilinmemektedir. İngilizler, 1931 Olayıyla ilgili arşiv belgelerinin yüz yıl sonra açıklanması kararını aldılar. Neden acaba?

5.3.1 1931 İsyanının Sonuçları

1931 İsyanını gerekçe gösteren İngiliz sömürge yönetimi, zaten kontrolünü kaybetmiş olduğu Kavanin Meclisi'ni kapattı. Hem Rumları hem de Türkleri cezalandıracak şekilde adada sıkıyönetim başlattı. İkinci Dünya Savaşı'na kadar sürecek olan bu dönem "Baskı Dönemi" diye bilinmektedir.

İNGİLİZ İDARESİNİN İSYAN GEREKCESİYLE ALDIĞI ÖNLEMLER

Anayasa kaldırıldı.
Türk ve Rum okullarında okutulan milli kitaplar yasaklandı.
Basına sansür konuldu.
Siyasi faliyetler durduruldu.
Köy muhtarları hükümet tarafından atandı.
Türk ve Yunan bayraklarının çekilmesi yasaklandı.
Türk ve Yunan tarihlerinin okutulması yasaklandı.

KAYNAKÇA

1. Basılmamış Belgeler
1.1 KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi
1.1.1 Kıbrıs Lefkoşa Şer'i Sicil Defterleri
1.2 KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi:
1.2.1 Kıbrıs Lefkoşa Şer'i Sicil varakları
1.3 Başbakanlık Osmanlı Arşivi
1.3.1 Divân-ı Hümâyûn Mühimme Defterleri
1.3.2 D. BŞM. KBE (Bâb-ı Defterî Baş Muhasebe Kıbrıs Emvâli)
1.3.3 D. BŞM. KBK. (Bâb-ı Defterî Baş Muhasebe Kıbrıs Kaleleri)
1.3.4 D. BŞM. KBE. (Kıbrıs Emvâli)
1.3.5 Cezâir ve Rakka Ahkâm Defterlerinden 1 Nolu Defter
2. Basılmış Belgeler ve Kaynaklar
ALTAN, M. Haşim, *Belgelerle Kıbrıs Türk Vakıflar Tarihi, I-II*, Kıbrıs 1986.
BIYIK, Ömer, *Lefkoşa'nın 4 Numaralı Şer'iye Sicili (H. 1043-1046)*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Lisans Tezi, Kısım I, İzmir 1995.
COBHAM, C. D., *Excerpta Cypria: Materials For A History of Cyprus*, Nicosia 1969.
DURMUŞ, Mehmet Ali, *Hicri 1120-21 Tarihli Lefkoşa'nın 7 Numaralı Şer'iye Sicili*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1997.
DURMUŞOĞLU, M., *Zireki, Tarih-i Kıbrıs*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Lisans Tezi, İstanbul 1965.
FEDAİ, Harid, *Fethiyye-i Cezire-i Kıbrıs*, Ankara 1997.
MERKELBACH, Jacob, *Die Protokolle des Kadiamtes Nikosia aus den Jahren 1105-06* (1693-1695), (Übersetzung und Kommentierung), Frankfurt am Main 1991.
MERT, Özcan, "Şerîfî'nin Fetih-nâme-i Kıbrıs", *İstanbul Üniversitesi Tarih Enstitüsü* Dergisi, Sayı 4-5 (ayrı basım), İstanbul 1974.
Ömer Hilmi Efendi, *The Laws Of Evqaf*, Translated by C. R. Tyser and D. G. Demetriades, Nicosia 1922.
ÖZKUL, Ali Efdal, *Lefkoşa'nın 4 Numaralı Şer'iye Sicili (H. 1043-1046)*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Lisans Tezi, Kısım II, İzmir 1995.
_____, *Lefkoşa'nın 17 Numaralı Şer'i Mahkeme Sicili (H. 1157-1161/M. 1744-1748)*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1998.
ŞEŞEN Ramazan, ALTAN, Mustafa H. ve İZGİ, Cevat, *Kıbrıs İslâm Yazmaları Katoloğu*, İstanbul 1994.
3. Araştırmalar
AKAR, Reşat, *Atatürkçü Kıbrıs Türkleri*, İstanbul 1981.
ALASYA, H. Fikret, "Osmanlı Hükümeti Tarafından Ortodoks Kilisesine Verilen İmtiyazlar", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan* 1969), Ankara 1971.
_____, *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri*, Ankara 1977.
_____, *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihi*, Ankara 1984.
_____, *Tarihte Kıbrıs*, Lefkoşa 1988.
ALATOS, Doros, *Cyprus In History*, London 1955.
ALTAY, H. Şefik, *Kıbrıs Türk Basın Kaynakları*, Lefkoşa 1969.
AN, Ahmet, "Kıbrıs'ta Kadın ve Hukuk", *Tarih ve Toplum*, Sayı 195, İstanbul 2000.
_____, *Kıbrıs Türk Liderliğinin Oluşması (1900 1942)*, Lefkoşa 1997.
ANDIZ, Sevinç, *Kıbrıs'ta Vakıf Eserler*, Lefkoşa 1990.
ASLANAPA, Oktay, *Kıbrıs'da Türk Eserleri*, İstanbul 1975.
ATEŞİN, Hüseyin, *Kıbrıs'ta İslami Kimlik Davası*, İstanbul 1996.
ATUN, Ata, *Excerpta Cypria'dan Mağusa Yazıtları (MÖ 66- MS 1772)*, Mağusa 2001.
AYDIN, Mehmet Akif, "Osmanlı Hukukunda Nikâh Akidleri", *Osmanlı Araştırmaları*, III, İstanbul 1982.
_____, "Osmanlıda Hukuk", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, I, İstanbul 1994.
_____, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul 1999[3].
BARKAN, Ömer Lütfi, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", *İktisat Fakültesi Mecmuası*, XI, İstanbul 1949-50.
_____, *Türkiyede Toprak Meselesi (Toplu Eserler 1)*, İstanbul 1980.
BECKİNGHAM, C.F, " Islam in Cyprus", *The Islamic Quarterly*, 2, 2, Temmuz, 133141, 1955.
BEDEVİ, Vergi, "Kıbrıs Şer'î Mahkeme Sicilleri Üzerine Araştırmalar", *Milletlerarası* Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969), Ankara 1971.
BEHÇET, Hasan, *Kıbrıs Türk Maarif Tarihi (1571-1968)*, Lefkoşa 1969.
BERATLI, N, Kıbrıslı Türklerin Tarihi I- II, Lefkoşa 1992.
BİRİNCİ, Ergin M., *M.Necati Özkan, (1899 1970)*, İstanbul 1997.

BOSTAN, İdris, "Kıbrıs Seferi Günlüğü ve Osmanlı Donanmasının Sefer Güzergahı", *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi, Tarih ve Tabiat Vakfı*, İstanbul 2001.
BRAUDEL, Fernand, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, I-II, İstanbul 1990.
CHACALLİ, G., *Cyprus Under British Rule*, Lefkoşa 1902.
CİN, Halil, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Konya 1988.
_____, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Boşanma*, Konya 1988.
COBHAM, C. Delaval, *The Sieges of Nicosia and Famagusta with A Sketch Of The* Earlier History of Cyprus, London 1899.
COHÇE, Salim, "İçel Sancağı Ermenak Kazasından Kıbrıs'a Göçürülen Aileler", *Üçüncü* Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi, 13-17 Kasım 2000, II, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa 2000.
ÇELİK, Şenol, "Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs Seferindeki Asker ve Zahire Naklinde İçel Sancağı'nın Rolü", *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 24-27* Kasım 1998, II, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa 1999.
ÇEVİKEL, Nuri, "Changing Positions of the Ottoman Empire, the Church, the Administration in the Province of Cyprus and the Muslim and Non-Muslim Reayals in the Second Half of the 18. Century", *Second International Congress* For Cyprus Studies 24-27 November 1998, Ia, Eastern Mediterranean University, Gazimağusa 1999.
_____, "Kıbrıs Eyaletinde Müslim-Gayrimüslim İlişkileri", *Osmanlı*, IV, Ankara 1999.
_____, *Kıbrıs Eyaleti Yönetim, Kilise, Ayan ve Halk (1750-1800)*, Gazimağusa 2000.
ÇİÇEK, Kemal, *Zimmis (Non-Muslims) of Cyprus in the Sharia Court, 1110/39 A.H./1698-* 1726 A.D., University of Birmingham, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Birmingham 1992.
_____, "Osmanlılar ve Zimmiler: Papa Pavlos'un İslam'a Hakareti Yada Renklere İsyanı", *Toplumsal Tarih*, V/25, 1996.
_____, "Osmanlılar Zamanında Kıbrıs'ta Türk Adaleti ve Rumlar", *Kıbrıs'tan* Kafkasya'ya Osmanlı Dünyasında Siyaset, Adalet ve Raiyyet, Trabzon 1998.
_____, "Osmanlı Devletinde Asayiş ve Emniyet Hizmetleri: Kıbrıs Örneği", *Kıbrıs'tan Kafkasya'ya Osmanlı Dünyasında Siyaset, Adalet ve Raiyyet*, Trabzon 1998.
_____, "Lefkoşa: İki Dilli, İki Dinli, İki Toplumlu Bir Osmanlı Şehrinin Portresi", *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 24-27 Kasım* 1998, II, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa 1999.
_____, "İki Toplumlu Bir Şehirde Adalet Arayışları: Lefkoşa Mahkemesinde Rumlar ve Türkler (1698-1726)", *Osmanlı*, IV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999.
_____, "Kıbrıs'ta Su Problemi: Suyun Kullanımı, Paylaşımı ve Sosyal İlişkilerdeki Rolü", *Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi, 13-17 Kasım* 2000, II, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa 2000.
_____, "Cemaat Mahkemesinden Kadı Mahkemesine Zimmilerin Yargı Tercihi", *Pax* Ottomana, Studies In Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç, Ankara 2001.
_____, "Kıbrıs, Osmanlı Dönemi", *DİA*, XXV, Ankara 2002.
_____, "Larnaka" *DİA*, XXVII, Ankara 2003.
_____, "Lefkoşa" *DİA*, XXVII, Ankara 2003.
_____, "Magosa" *DİA*, XXVII, Ankara 2003.
DARKOT, Besim, "Kıbrıs", *İA*, VI, İstanbul 1988.
DRUMMOND, Alexander, *Travels Through Different Cities of Germany, Italy, Greece* And Several Lands of Asia, as far as The Banks of The Euphrates, London 1754.
DÜNDAR, Recep, *Kıbrıs Beylerbeyliği (1570-1670)*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Malatya 1998.
_____, "Kıbrıs'ın Fethi ve İskânı", *Osmanlı*, IV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999.
_____, "Kıbrıs'ın Fethi", *Türkler*, IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.
EMECEN, Ferudun M., "Kıbrıs'ta İlk Osmanlı İdarî Yapılanması", *Dünden Bugüne* Kıbrıs Meselesi, Tarih ve Tabiat Vakfı, İstanbul 2001.
ERCAN, Yavuz, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Gayrimüslimlerin Ödedikleri Vergiler ve Bu Vergilerin Doğurduğu Sosyal Sonuçlar", *Belleten*, LV/213, Ankara 1991.
_____, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler, Kuruluştan Tanzimata Kadar Sosyal,* Ekonomik ve Hukukî Durumları, Ankara 2001.
ERDOĞRU, M. Akif, "Kıbrıs'ın Türkler Tarafından Fethi ve ilk İskan Teşebbüsü (1570- 1571)", *Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü Uluslararası Sempozyumu (28 Ekim-2 Kasım* 1991) Tebliğleri, Ankara 1993.
_____, "Beyşehir ve Seydişehir Kazalarından Kıbrıs Adasına Sürülmüş Aileler", *Ege* Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi, Sayı XI, İzmir 1996.
_____, "Kıbrıs Adası'nın 1831 Tarihli Bir Osmanlı Nüfus Sayımı", *Ege Üniversitesi* Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi, Sayı XII, İzmir 1997.
_____, "The Servants And Venetian Interest In Ottoman Cyprus In The Late Sixteenth And The Early Seventeenth Centuries", *Quaderni Di Studi Arabi*, supplemento al n. 15, Venezia 1997.
_____, "Osmanlı Döneminde Kıbrıs Şekerhâneleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat* Fakültesi Güney-Doğu Avrupa

Araştırmaları Dergisi Prof. Dr. Cengiz Orhonlu Hatıra Sayısı, Sayı 12, İstanbul 1998.
_____, "Onsekizinci Yüzyıl Sonlarında Kıbrıs'ta Avrupalı Konsoloslar ve Tercümanları", *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Bildirileri* (24-27 Kasım 1998), II, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa 1999.
_____, "Osmanlı Kıbrıs'ında Kadınlar (1580-1640)", *Tarih Boyunca Türklerde Ev ve* Aile Semineri 25-26 Mayıs 1998, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul 2000.
_____, "The Judicial Court In Ottoman Cyprus (1580-1640)", *Ege Üniversitesi* Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi, Sayı 16, İzmir 2001.
_____, "Kıbrıs Yeniçerileri Üzerine Notlar (1593-1640)", *Pax Ottomana Studies In* Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç, Ankara 2001.
ERGENÇ, Özer, "Osmanlı Şehrindeki Mahallenin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", *Osmanlı* Araştırmaları, IV, İstanbul 1984.
FAROQHI, Suraiya, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, çev. Neyyir Kalaycıoğlu, İstanbul 2000².
FEDAİ, Harid, " 31 Kongresinin, Müftüsü : Ahmet Said Efendi", *Yeni Kıbrıs*, Mayıs 1985.
_____, " Bir Yıldönümü: 11 Aralık1918", *Yeni Kıbrıs*, Ocak 1985.
_____, " Nizamnamesi Olan İlk Örgütümüz: Kıbrıs Türk Cemaat ı İslamiyesi", *Söz* Dergisi, 25 Nisan 1985 16 Maysı 1986.
_____, *Kıbrıs'ta Masum Millet Olayı*, İstanbul 1986.
FEHİM, Teoman, *Yavru Vatan Kıbrıs'ı Tanıyalım*, Ankara 1964.
GAZİOĞLU, Ahmet C., *Yavruvatan Kıbrıs*, Lefkoşa 1960.
_____, *Kıbrıs'ta Türkler (1570-1878)*, Lefkoşa 1994.
_____, *İngiliz İdaresinde Kıbrıs; Statü ve Anayasa Meseleleri*, İstanbul 1960.
_____, *Enosis Çemberinde Türkler*, İstanbul 1996.
GENÇ, Mehmet, Osmanlı Esnâfı ve Devlet", *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve* Ekonomi, İstanbul 2000.
GÖKBİLGİN, M. Tayyib, "Konsolos", *İA*, VI, İstanbul 1979.
GÖKÇE, Turan, "1572 Yılında İç-İl Sancağından Sürülüp Kıbrıs'ta İskan Edilen Aileler", *Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Sayı II, İzmir 1997.
_____, "1572-73 Yıllarında Kıbrıs'ta İskan Edilmek Üzere Karaman ve Rum Vilayetlerinden Sürülen Aileler", *Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri* Dergisi, Sayı III, İzmir 1999.
GÖYÜNÇ, Nejat, "Türk Hizmetine Giren Bazı Kıbrıs Müdafileri", *Milletlerarası Birinci* Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969), Ankara 1971.
GROOT, A. H. de, "Kubrus" *EI*², V, Leiden 1986².
GÜREL, Şükrü, *Kıbrıs Tarihi, 1878 1960: Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika I II*, İstanbul,1984.

HAKERİ, Bener H., *Başlangıcından 1878' e Dek Kıbrıs Tarihi*, Ankara 1993.
HALAÇOĞLU, Yusuf, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve* Aşiretlerin Yerleştirilmesi, Ankara 1991.
_____, "Osmanlı Döneminde Kıbrıs'ta İskân Politikası", *Dünden Bugüne Kıbrıs* Meselesi, Tarih ve Tabiat Vakfı, İstanbul 2001.
HILL, Sir George, *A History of Cyprus*, Vol IV, Cambridge 1952.
İLGÜREL, Mücteba, "Subaşılık Müessesesi", *Journal of Turkish Studies*, VII/II, Washington 1984.
_____, "Yeniçeriler", *İA*, XIII, İstanbul 1986.
_____, "Zirveden Dönüş: II. Selim'den III. Mehmed'e", *Türkler*, IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.
İNALCIK, Halil, "Osmanlılarda Raiyyet Rüsûmu", Belleten, XXIII, Ankara 1959.
_____, "Kıbrıs Fethinin Tarihi Manası", *Kıbrıs ve Türkler*, Ankara 1964.
_____, "Kıbrıs Türk İdaresi Altında Nüfus", *Kıbrıs ve Türkler*, Ankara 1964.
_____, "Ottoman Policy and Administration In Cyprus After The Conquest", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969)*, Ankara 1971.
_____, "Mahkeme", *İA*, VII, İstanbul 1988.
_____, "sCizye", *DİA*, VIII, İstanbul 1991.
_____, "The Recent History of Cyprus", *Proceedings of the First International* Congress on Cypriot Studies, 20-23 November 1996, Gazimağusa 1997.
İPŞİRLİ, Mehmet, "Klasik Dönem Osmanlı Devlet Teşkilatı", *Osmanlı Devleti ve* Medeniyeti Tarihi, I, İstanbul 1994.
İSMAİL, Sabahattin ve BİRİNCİ, Ergin, *Kıbrıs Türklerinin Varoluş Savaşımında İki Ulusal Kongre Meclis i Milli (1918) MilliKongre (1931)* Lefkoşa: Cyrep 1987.
İSMAİL, Sabahattin, *Kıbrıs Türk Basınında İz Bırakanlar*, Lefkoşa 1987.
JENNINGS, Ronald C., "The Population, Taxation and Wealth In The Cities And Villages Of Cyprus, According To The Detailed Population Survey (Defter-i Mufassal) Of 1572", *Journal Of Turkish Studies*, X, USA 1986.
_____, "The Locust Problem In Cyprus", *Bulletin Of The School Of Oriental And* African Studies, LI/2, London 1988.
_____, "Village Agriculture In Cyprus", *V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat* Tarihi Kongresi Tebliğleri, Ankara 1990.
_____, "Divorce In The Ottoman Sharia Court of Cyprus, 1580-1640", *Studia* Islamica, LXXVIII, 1993.

_____, *Christians and Mulims In Ottoman Cyprus and The Mediterranean World,* 1571-1640, New York 1993.
KABASAKAL, Hüseyin, *Kıbrıs'ın Fethi*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Ankara 1986.
KARACA, Behçet, "XVI. Asırda Teke Yöresinden Kıbrıs'a Yapılan Sürgünler", *Osmanlı*, IV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999.
KIZILYÜREK, Niyazi, *Milliyetçilik Kıskacında Kıbrıs*, İstanbul 2002.
KONUR, İsmet, *Kıbrıs Türkleri*, İstanbul 1938.
KORKUT, Fadıl Niyazi, *Hatıralar,* Yay. Haz. H.Fedai, M.H.Altan, Mağusa 2000.
KÖKDEMİR, Naci, *Dünkü ve Bugünkü Kıbrıs*, Ankara 1957.
KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, "Kıbrıs Tekke ve Zaviyeleri", *İkinci Uluslararası Kıbrıs* Araştırmaları Kongresi 24-27 Kasım 1998, II, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa 1999.
KÜTÜKOĞLU, Bekir, "Lala Mustafa Paşa", *DİA*, XXVII, Ankara 2003.
KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., "Ahidnâme", *DİA*, I, İstanbul 1988.
_____, "Osmanlı İktisadi Yapısı" *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, I, İstanbul 1994.
LANG, R. Hamilton, *Cyprus: Its History, Its Present Resources and Future Prospects*, London 1878.
LUKE, Sir Harry, *Cyprus Under The Turks 1571-1878*, London 1989.
McCARTHY, Justin, *The Ottoman Turks*, London 1997.
MAIER, Franz Georg, *Cyprus From Earliest Time To The Present Day,* translated from German Peter Gorge, England 1968.
METİN, Hüseyin, *Kıbrıs Tarihine Toplu Bakış*, Lefkoşa 1959.
NEWMAN, Philip, *A Short History of Cyprus*, London 1953.
ORHONLU, Cengiz, "Tercümân", *İA*, XII/I, İstanbul 1979.
ORI, C.W.J, *Cyprus Under British Rule*, London 1972.
Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları), Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı yayın No 43, Ankara 2000.
ÖZORAN, Beria Remzi, "Kıbrıs Adası'nda Bekir Paşa Vakfı", *Vakıflar Dergisi*, Sayı XVI, Ankara 1982.
ÖZKUL, Ali Efdal, "Kıbrıs Başpiskoposlarından Yovakim'e verilen Tayin Beratı", *Adım* Dergisi, IV/1, Lefkoşa 1999.
_____, *Kıbrıs Adasının Sosyo-Ekonomik Tarihi (1726-1750)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2002.
ÖZTÜRK, Necdet, "Osmanlı'nın Gayrimüslimlere Bakışı", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 131, İstanbul 2001.
ÖZVEREN, Eyüp, "Marsilya Ticaret Odası Belgelerinde Ondokuzuncu Yüzyıl Öncesi Kıbrıs", *EMU Journal of Cypriot Studies*, 3/1, Gazimağusa 1997.
PAPADOPOULLOS, T., *Social and Historical Data On Population (1571-1881)*, Nicosia 1965.
PARRY, V. J., *A History Of The Ottoman Empire to 1730*, Cambridge 1976.
PURCELL, H.D., *Cyprus*, London 1969.
REFİK, Ahmet, *Anadolu'da Türk Aşiretleri*, İstanbul 1930.
SAHİLLİOĞLU, Halil, "Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ın İlk Yılı Bütçesi", *Belgeler*, IV/7/8, Ankara 1967.
SAMANİ, Meltem Onurkan, *Kıbrıs Türk Milliyetçiliği*, İstanbul, 1999.
SONYEL, Salahi, Bir Düzeltme: Kıbrıs'ta Yayımlanan İlk Türkçe Gazete, *Yeni Kıbrıs*, Aralık 1985.

SPYRIDAKIS, C., *A Brief History of Cyprus*, Nicosia 1963.
UÇAROL, Rıfat, 1878 *Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı İngiliz Antlaşması*, İstanbul 1998.
ÜNLÜ, Cemalettin, *Kıbrıs'ta Basın Olayı (1878 1981)*, Ankara ty.
UZUNÇARŞILI, İsmail H., *Osmanlı Tarihi*, III, Ankara 1988[4].
_____, *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapıkulu Ocakları*, I-II, Ankara 1988[3].
_____, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilâtı*, Ankara 1988[3].
VOLKAN, Vamık ve ITZKOWİTS, N, Turks and Greeks; *Neighbours in Conflict*, Cambridge shire 1994.
VRYONIS, Speros, *The Decline of Medieval Hellenism In Asia Minor and The Process* Of Islamization From The Eleventh Through The Fifteenth Century, London 1971.
WILLIAMS, Henry P., "Marriage And Divorce In The Legal Culture Of The Old, The Ottoman, And The New Turks", *Journal of Turkish Studies*, V, USA 1981.
YEDİYILDIZ, Bahaeddin, "Vakıf Müesseselerinin XVIII. Asır Türk Toplumundaki Rolü", *Vakıflar Dergisi*, XIV, Ankara 1982.
_____, "Osmanlı Toplumu" *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, I, İstanbul 1994.
YILDIZ, Netice, "Aqueducts In Cyprus", *EMU Journal of Cypriot Studies*, II/2, Gazimağusa 1996.
_____, "Kıbrıs'ta Tarih Öncesinden Günümüze Kadın", *Kadın/Woman 2000, Kadın* Araştırmaları Dergisi, I/1, Gazimağusa 2000.
ZEILINGER, Johannes, "Western Travellers On Ottoman Cyprus", *Second International* Congress For Cyprus Studies 24-27 November 1998, Ia, Eastern Mediterranean University, Gazimağusa 1999.
ZİA, Nasim, *Kıbrıs'ın İngiltere'ye geçişi ve Ada'da Kurulan İngiliz İdaresi*, Ankara 1975.
ZUHAYLİ, Vehbe, *İslâm Fıkıh Ansiklopedisi*, V, İstanbul 1990.